

Pražská vysoká škola psychosociálních studií, s.r.o.

Bakalářská práce

INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE A PSYCHOTERAPIE

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Autor práce: Šárka Martinovská

Praha 2011

Prague College of Psychosocial Studies

Bachelor thesis

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND PSYCHOTHERAPY

The Bachelor Thesis supervisor: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Author: Šárka Martinovská

Prague 2011

Anotace

Bakalářská práce pojednává o interkulturní komunikaci a interkulturní psychoterapii. Vymezuje základní pojmy týkající se komunikace a psychoterapie a jejich interkulturních dimenzí. Řeší vztah interkulturní komunikace s psychoterapií a nastiňuje základní kompetence psychoterapeuta. V další části se práce věnuje pohledu klienta a jeho orientaci v hodnotách nové kultury. Dále se práce skládá z kazuistik reálných klientů, které ilustrativně dokreslují situace migrantů v České republice.

Klíčová slova

kultura, komunikace, psychoterapie, interkulturní komunikace, interkulturní psychoterapie

Abstract

Bachelor thesis deals with intercultural communication and intercultural psychotherapy. This work defines the basic terms which associate with communication and psychotherapy and their intercultural dimension. It resolves the relationship between culture and psychotherapy and deals with the basic skills of psychotherapist. In the second part is the point of view of the client and his orientation into new culture. The last part is illustrated by the case studies of real clients in Czech Republic.

Key words

culture, communication, psychotherapy, intercultural communication, intercultural psychotherapy

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Praze, dne 28. srpna 2011

.....

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové/bakalářské práce PhDr. Martinu Soukupovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1. Vymezení základních pojmů	8
1.1 Kultura	8
1.2 Komunikace	9
1.3 Psychoterapie	10
1.4 Interkulturní komunikace	11
1.5 Interkulturní psychoterapie	12
2. Interkulturní dimenze komunikace a psychoterapie	14
2.1 Interkulturní komunikace	14
2.1.1 Jazyk a interkulturní dimenze komunikace	14
2.2 Interkulturní psychoterapie	16
2.2.1 Situace interkulturní psychoterapie a poradenství v české literatuře.....	17
2.2.2 Dimenze interkulturality v psychoterapii	19
3. Vztah interkulturní komunikace a psychoterapie/ poradenství	21
3.1 Vztah kultury a psychoterapie	21
4. Teoretická a metodologická východiska interkulturní psychoterapie	24
4.1 Délka spolupráce	24
4.2 Charakter vztahu	25
4.3 Trauma v interkulturní psychoterapii.....	26
4.4 Jazyková bariéra.....	27
4.5 Psychoterapeutická práce a techniky	29
4.6 Kulturní přechod	30
5. Pohledy klienta a práce s ním.....	32
5.1 Hodnotový systém	32
5.2 Vykořeněnost klienta	34
5.3 Otevřenost	36
5.4 Vztahy k autoritám.....	37
5.5 Samostatnost a kompetence klientů	37
5.6 Rozdíly ve verbalitě a neverbalitě.....	38
5.7 Postavení ženy a muže	39
5.8 Pracovní prostředí	39
ZÁVĚR.....	42
Použitá literatura	44

ÚVOD

Předmětem bakalářské práce je interkulturní komunikace a interkulturní psychoterapie, mapování jejich vztahů, souvislostí a východisek interkulturní psychoterapie, při níž dochází k užití interkulturní komunikace.

Ve své práci nejdříve vymezuji základní pojmy týkající se interkulturní komunikace a psychoterapie. Dále se věnuji dimenzi kulturality v komunikaci a psychoterapii, kam vnáším pojem jazyk a jeho souvislosti s danou problematikou. Také mapuji současný stav české literatury. Procházím publikace týkající se okrajově i přímo interkulturní psychoterapie. Postupným vymezováním se dostávám k zaměření se na vztah kultury a terapie a na vztah interkulturní komunikace s psychoterapií. V další kapitole procházím základními teoretickými a metodologickými východisky interkulturní psychoterapie. Zkoumám možné problémy anebo další spojitosti, které se objevují v interkulturní psychoterapii a ovlivňují její průběh. V poslední části práce se dívám na interkulturní psychoterapii z pohledu klienta a zabývám se jeho systémy. V této kapitole uvádím kazuistiky, které jsem získala v nejmenovaném azylovém domě, kde jsem měla možnost po dobu tří let pracovat s klienty jiných národností, účastnit se sezení s klienty a procházet jejich složkami.

Metodologická východiska práce jsou postupné hledání souvislostí na základě odborné literatury související s tématem. Při hledání teoretických východisek interkulturní psychoterapie využívám zahraničních zdrojů a tradičních psychoterapeutických teorií. Používám kazuistiky reálných klientů, kteří prošli kulturním přechodem, a lze na nich demonstrovat potřebné kompetence psychoterapeuta, které rozepisují v předchozích částech.

Cílem práce je hledání souvislostí mezi kulturou a psychoterapií, interkulturní komunikací a psychoterapií a interkulturní komunikací a interkulturní psychoterapií. Také mapování současné situace interkulturní psychoterapie v české literatuře. Dále bych chtěla vymezit faktory ovlivňující interkulturní psychoterapii, které vlastně odlišují interkulturní psychoterapii od psychoterapie s příslušníkem vlastní kultury. Cílem je též vymezení základních rozdílů práce s příslušníkem jiné kultury a na základě kazuistik docházet k praxi, a tímto vše propojit. Kazuistiky mají za cíl jako příklad dokládat předem vymezené rozdíly ve vnímání a způsobech jednání, které mají klienti z jiné kultury odlišné. Cílem je tyto rozdíly uchopit a pojmenovat.

1. Vymezení základních pojmů

1.1 Kultura

Slovo kultura původně pochází z latiny a označuje výraz pro zušlechťování či pěstování. Dnes se ve většině západoevropských jazyků používá slovo kultura v základním významu jako „civilizace“. Ve zúženém pojetí zahrnuje literaturu, umění a vzdělání.¹

Pod pojmem kultura v této práci rozumím jednu ze stránek člověka, která je naučená, předávaná mezi generacemi a sdílená skupinou lidí žijících ve stejném prostředí. Je adaptivní vůči okolnostem. Ovlivňuje naše myšlení, cítění a způsoby jednání. Kulturu si lidé musí osvojit, aby v určitém prostředí mohli být právoplatnými členy společnosti. Kulturu se člověk učí od jiných lidí. Tím ji přejímá a sám ji předává dál. Kultura má v sobě začleněny prvky běžného života, které jednu určitou skupinu spojují a zároveň ji odlišují od druhé.

Hofstede vymezuje kulturu jako souhrnný název pro naučené způsoby myšlení, cítění a jednání lidí sdílejících sociální prostředí. Zahrnuje do něj běžné prvky života, jako jsou způsoby zdravení, komunikace, vyjadřování, intimita ve vztazích, osobní hygiena a nepsaná pravidla. Každý člověk má v sobě tři rozlišitelné složky a to kulturu, osobnost jedince a lidskou přirozenost. Kultura je složkou, která nás začleňuje do společnosti a díky níž můžeme ve společnosti fungovat. Osobnost je z části souborem jedinečných vlastností jednotlivce a zároveň se zakládá na zděděných rysech a genech. Přirozenost je vrozená, založená v genech a všem lidem společná. Lidé, kteří sdílejí stejné sociální prostředí, si kulturu osvojují. Kultura je jevem kolektivním. Hofstede definuje kulturu ze svého hlediska jako „*kolektivní programování mysli, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie lidí od jiných.*“² Tím význam rozšiřuje oproti tradičnímu antropologickému a sociologickému pojetí tohoto pojmu.

Dohnalová a Malina definují kulturu jako „*mnohovýznamový program činnosti individuí, fixovaný normami a utvářený, uchovávaný, shromažďovaný a předávaný společností na základě praxe, především společenské výroby, je poskytována společností každému členu společnosti a pružně determinuje individuální jednání. ...Tento systém*

¹ HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G.J. *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití.* Praha: Linde, 2007, s14.

² HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G.J. *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití.* Praha: Linde, 2007.

prostředků odlišuje člověka od ostatních živočichů hlavně tím, že je umělý, konvenční, připouští dosti značnou svobodu volby a je spojen symbolizací.“³ Dávají do vymezení pojmu rozměr diferenciaci člověka a zvířete. Zahrnují do kultury aspekt umělosti – vytvoření člověkem. Důležitým postřehem je také dědičnost kultury - přenos z generace na generaci a její předávání. Reprodukce kultury probíhá převážně řečí, proto bývá kultura vázaná na sdílený jazyk.

Podle Eriksena patří kultura svým příslušníkům, kteří sdílejí společnou minulost. Zdůrazňuje, jak skloňujeme slovo kultura ve všech možných pádech, ale opomíjíme fakt, že jen těžko nějak přesně vydefinujeme, co přesně náleží ke které kultuře, protože se jedná o velmi proměnlivý, stále se vyvíjející proces. Kultura je v neustálém kolotoči změn, který nejde staticky zachytit. Kriticky pohlíží na nacionalismus a ironicky podotýká, že si není jistý, máme-li bojovat za kulturní uvolnění anebo respekt k cizí kultuře, protože bohužel jakéhokoliv kontrastu mezi „námi“ a „těmi druhými“ jde v něčí prospěch využít.⁴

Průcha, stejně jako Eriksen bere v potaz orientaci lidí na společnou minulost, ale navíc přidává pohled do budoucnosti, čímž vlastně říká, že se lidé podle kultury nejen řídí, ale i ji utvářejí. Z toho plyne, že jsme za svou kulturu svým jednáním odpovědní. Naším jednáním vytváříme kulturu, tu od nás zdědí naši potomci.⁵

1.2 Komunikace

Komunikace má mnoho podob. Máme komunikaci intrapersonální, což znamená, že hovoříme sami se sebou. Interpersonální, která probíhá mezi námi a mezi dalšími účastníky komunikace. Skrze komunikaci s ostatními poznáváme druhé a zároveň sami sebe. Dalšími formami lidské komunikace z hlediska počtu účastníků je komunikace v malé skupině a komunikace řečníka s veřejností. Komunikací s druhými můžeme ostatní jedince lépe pochopit, obohacovat je, dostávat rady i radit. Vztahy s ostatními lidmi se dají komunikací prohlubovat. Špatnou komunikací lze vztahy pokazit až do té míry, že je můžeme zničit. Komunikaci lze z hlediska úspěšnosti dělit na efektivní a neefektivní.⁶

³ DOHNALOVÁ, M., MALINA J. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Cerm, 2006, s.350.

⁴ ERIKSEN, T. H. *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007.

⁵ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010.

⁶ DeVITO, J. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada, 2001.

Thussu rozumí komunikací interakci vlastní lidskému druhu od nepaměti. Vychází z etymologie slova komunikace, které pochází z latinského „communicare“ – sdílet.⁷ Komunikaci pojmáme jako dorozumivací proces, který funguje na bázi vysílání a přijímání informací „mezi lidmi nebo živými organismy přímo řečí, posunky, dotykem, ..., nebo nepřímo písmem, rozhlasem, televizí.“⁸

Komunikací v této práci rozumím proces dorozumívání se sám se sebou anebo s druhými za použití verbálních či neverbálních komunikačních prostředků, které slouží hlavně k výměně a sdílení informací. Je to proces vysílání a přijímání informací.

1.3 Psychoterapie

Psychoterapie je podle Vybírala a Roubala „léčebná činnost, při níž psychoterapeut využívá své osobnosti a svých dovedností k tomu, aby u klienta došlo k žádoucí změně směrem k uspokojivějšímu prožívání, chování se ve vztazích a sociálnímu začlenění. Dovednosti terapeuta se týkají především vedení rozhovoru, vytvoření a udržování podpůrného vztahu a používání technik. Psychoterapii lze charakterizovat také jako zvláštní formu lidského setkávání psychoterapeuta s jiným člověkem, který o pomoc žádá, zatímco psychoterapeut ji nabízí.“⁹ Geist pojímá psychoterapii jako léčbu nemocí, anomálií či duševních poruch bez psychofarmak, pouze za pomoci psychologických prostředků.¹⁰

Psychoterapií rozumím v rámci této práce léčbu rozhovorem a zkušeností s lidským vztahem. Vztah řadíme do psychologických prostředků, a jimi definuje léčbu i Geist. Cílem psychoterapie je zkvalitňování lidského bytí. Psychoterapie není chápána jako proces, který uzdravuje, ale jako proces utvářející lepší podmínky pro lidský organismus, aby postupně mohlo dojít k sebeuzdravení.

Které způsoby psychoterapie mohou být jedinci prospěšné, nelze přesně určit. Je to otázkou dané teorie a výzkumu. Roli hraje zkušenost terapeuta a jeho intuice. Význam komunikace je ve všech případech nezanedbatelný. Máme dvě možnosti, jak pohlížet na terapeutický uzdravný proces. Můžeme se zaměřit na psychologii osobnosti a mezilidských

⁷ THUSSU, D. K. *International Communication. Continuity and Change*. 2.vyd. London: Hodder & Arnold, 2003.

⁸ DOHNALOVÁ, M., MALINA J. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Cerm 2006, s.328.

⁹ VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010, s. 30.

¹⁰ GEIST, B. *Psychologický slovník*. 2.vyd. Praha: Vodnář, 2000, s.241.

vztahů, kde budeme hledat vlastnosti osobnosti vyvolávající nemoc a uzdravnou změnu. Druhou možností je hledání nejvhodnějších způsobů komunikace, která by co nejlépe terapeuticky ovlivnila osobnost anebo vztahy klienta, tedy jak na sebe lidé mohou vzájemně psychologicky působit.

1.4 Interkulturní komunikace

„Lidé se již v nejstarších starověkých společnostech odlišovali nejen tím, že mluvili rozdílnými jazyky, nýbrž také svými postoji a předsudky k jiným etnikům a jejich jazykům.“¹¹

Průcha na tomto příkladu ukazuje, že stejné problémy s komunikací mezi kulturami měli lidé již v dávné historii. Interkulturní komunikace je proces, který se objevuje v různých oborech lidské činnosti. Vlivem globalizace prosakuje do obchodování, turistiky, do vědy i do školství.¹²

Interkulturní komunikace má celkem tři významy. Rozumí se jí proces – interakce v různých situacích, vědecká teorie a výzkum, zabývající se procesy komunikování a jako edukační a podpůrné aktivity, které jsou především otázkou praxe.¹³

V této práci rozumím pojmem interkulturní komunikace vzájemnou interakci příslušníků rozdílných národů, etnik a ras. Jejich rozdílnost se projevuje v jinakosti jazyků, hodnot a kultur. Zajímám se o možnost vzájemného porozumění si a vyhnutí se stereotypům.

Průcha definuje interkulturní komunikaci jako *„procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifíčnostmi jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů.“¹⁴* Spontánní proces interkulturní komunikace vnímáme denně v běžné interakci se členy jiné kultury. S interkulturní komunikací se setkáváme na vietnamské tržnici, při stavebních úpravách bytu či domu, v supermarketu, v dopravních prostředcích a často při procházce městem. V takové interakci jsme buďto účastníky sami anebo jsme její svědci, když do interakce vstupují ostatní lidé.

¹¹ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, s.14.

¹² PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, s.16.

¹³ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010

¹⁴ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, s.16.

De Vito definuje interkulturní komunikaci jako komunikaci, která probíhá mezi příslušníky jiných kultur, nebo „mezi osobami, které mají odlišné kulturní názory, hodnoty nebo způsoby chování.“¹⁵ Thussu přidává k vymezení pojmu komunikace další pohled „sdílení znalostí, nápadů a víry mezi rozdílnými lidmi na světě, které může přispívat k řešení globálních konfliktů a podněcovat vzájemné porozumění národů.“¹⁶

1.5 Interkulturní psychoterapie

Termín „interkulturní psychoterapie“ doposud není v českém jazyce používán. V této podobě, jak je uváděn zde, jej nacházíme v diplomové práci Beáty Holé, Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie.¹⁷

Termín vychází z anglického pojmenování „cross cultural psychotherapy,“ stejně tak se setkáváme s obměnou „intercultural psychotherapy,“¹⁸ anebo je užíván německou autorkou Kronsteiner a vychází z německého „Interkulturelle Psychotherapie.“¹⁹ Užívaným termínem je také „intercultural counseling,“²⁰ – tedy interkulturní poradenství, který ve většině publikací stojí vedle pojmu „intercultural psychotherapy“. Není tomu tak náhodou, tyto dva pojmy spolu souvisejí, protože psychoterapie s cizinci často má charakterovou podstatu poradenství.

Interkulturní psychoterapie se stále nachází v oblasti výzkumu. Výzkumy se provádějí na jednotlivých etnikách a výsledky nejsou vždy jednoznačné. Každý psychoterapeutický proces je individuální a měřitelnost úspěšnosti není jasná. Je otázkou, jestli je třeba nějakého přístupu, který by svým způsobem shrnoval interkulturní přístup. Jestli vůbec takový přístup je a nebyl by ve výsledku pouze zobecňováním. Také se naskýtá možnost využití teorií terapeutických škol. Můžeme vyjít z toho, že přijetí člověka takového, jaký je, tedy bezpodmínečné přijetí, už zahrnuje aspekt kultury daného člověka, a že by terapeut měl být schopen tolerance a přijetí bez předsudků. Na druhé straně se ale setkáváme s neznalostí

¹⁵ DeVITO, J. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada, 2001, s. 394.

¹⁶ THUSSU, D. K. *International Communication. Continuity and Change*. 2.vyd. London: Hodder & Arnold, 2003, s.3.

¹⁷ HOLÁ, B. Psychoterapie mezi kulturami. In VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. (ed.). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010, Kapitola 39, s. 613-621.

¹⁸ PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247.

¹⁹ KRONSTEINER, R. *Kultur und Migration in der Psychotherapie*, Frankfurt: Brandes and Apsel, 2009.

²⁰ PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247.

hodnot dané kultury a terapeut vztahovým rámcům nemusí nutně přesně porozumět. Pak může dojít k nedorozumění.

Interkulturní psychoterapií v rámci této práce rozumím psychoterapii, která obsahuje navíc aspekt kultury. Vyžaduje sebereflexi terapeuta v otázkách svých hodnot kultury, rasy a etnicity. Takový terapeut, který interkulturní psychoterapii vykonává, by si měl být všech těchto svých vlastních kvalit vědom a schopen s nimi zacházet, aby díky sebezporozumění mohl vnímat tyto rozměry i u klienta. Holá podotýká, že tyto vlastnosti kulturní kompetence jsou mimo rámec běžných terapeutických výcviků.²¹

Interkulturní psychoterapie je stále ve fázi vývoje a výzkumu. V různých zemích se výzkum liší jak ve zkušenostech, tak v tradici dané země. V Americe díky velkému počtu migrantů vznikl a stále vzniká velký počet odborných publikací na toto téma, stejně tak v Německu, kde se autoři aktuálně věnují práci s tureckými menšinami.

Patterson zdůrazňuje, že důležitý akcent je v psychoterapii vždy kladen na terapeuta, jeho kompetence a schopnosti rozvinout psychoterapeutický vztah, dokázat se vyhnout stereotypizaci klientů a pak přicházejí v potaz vlastní úvahy o interkulturní dimenzi psychoterapie anebo poradenství. Ta rozšiřuje psychoterapii o rozměr dalších znalostí a kompetencí psychoterapeuta, který musí překročit své stereotypy a být kulturně kompetentní, což znamená, že musí znát kulturu, ze které klient pochází.²²

1. ²¹ HOLÁ, B. *Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie, 2008. Vedoucí: doc. PhDr. Zbyněk Vybíral Ph.D.

²² PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247.

2. Interkulturní dimenze komunikace a psychoterapie

V interakcích s cizinci běžně používáme interkulturní rozměr komunikace, kdy do běžné komunikace vkládáme navíc rozměr další kultury. Stejně tak je tomu v psychoterapii, která při přidání dimenze interkulturality přináší další nárok na psychoterapeuta a jeho kulturní kompetence.

2.1 Interkulturní komunikace

„Interkulturní komunikace je multidisciplinární fenomén,“ který stojí na pomezí antropologie, etnologie, psychologie, sociologie, politologie, kulturologie a rétoriky. Vznikla ve Spojených státech amerických a v Kanadě. Poprvé byl tento pojem zaznamenán v angličtině „intercultural communication“ v díle *The Silent Language* amerického antropologa Edwarda T Halla.²³

Příslušníci České republiky přicházejí stále častěji do kontaktů s příslušníky jiných kultur. Jakékoliv kontakty tohoto druhu můžeme označovat za interkulturní. Jedná se o kontakty s jiným jazykem nebo s kulturou. Tento rozdíl lze vysvětlit tak, že Slované mohou mít obdobnou kulturu, ve které nejsou velké rozdíly, zato mohou mít rozdílné jazyky. Japonec má s Čechy odlišnou kulturu i jazyk. Naše národnostní menšina – Romové, mají rozdílnou kulturu, ale hovoří češtinou i romštinou, a tak se dá mluvit o jazykové shodě.²⁴

Interkulturní komunikací rozumím obor, který zkoumá souvislosti mezi kulturou a jazykem. Zabývá se způsobem rozvrhování a chápání světa příslušníků jednotlivých etnik a zabývá se způsobem chování a jednání jednotlivých kultur.

2.1.1 Jazyk a interkulturní dimenze komunikace

Interkulturní dimenzí komunikace rozumíme fakt, že jednotlivé národy, etnika a rasy, mají své vlastní způsoby verbální i neverbální komunikace. Verbální a neverbální komunikací, procesy a dalšími souvislostmi se zabývá psycholingvistika, tu zde zkoumat nebudeme. Rozšiřujeme ale samotnou komunikaci o další rozměr, který pojímá specifčnost

²³ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, s.9.

²⁴ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010.

každého jazyka, ale i toho, co jazyk přesahuje. Porozumění jazyku totiž nutně neznamená porozumění kultuře.²⁵

Dohnalová a Malina používají slova jazyk ve smyslu „*dorozumívacího prostředku vyjádřeného zvuky a písemnými značkami*“, který používáme k myšlení, ale také ke sdělování a vyjadřování myšlenek.²⁶

K přiblížení těchto vztahů myšlení a jazyka použijeme Sapir-Whorfovu teorii patřící do skupiny „*mould theories*“ (přeloženo jako „*teorie matrice*“), pojímajících jazyk jako matici. Podle ní jsou tvořeny myšlenkové kategorie. Zjednodušeně řečeno, myšlení a jazyk jsou jedno a to samé, v protikladu vůči teorii jazyka jako pláště, kde jazyk myšlenkové kategorie netvoří, ale pouze přikrývá a přizpůsobuje se jim. Podle Saphira neexistují dva jazyky, které by byly natolik podobné, aby jimi mohla být reprezentována identická realita. Interpretujeme svět kolem nás skrze jazyk, který užíváme v naší společnosti. Whorf potom přidává kategorizaci pojmů dle jazyka.²⁷

Pojmy jazyk a kultura jsou dimenzionálně odlišné. Často tedy dochází k tomu, že příslušník určitého národa při návštěvě jiné kultury sice jinou kulturu vnímá, ale skrze svůj vlastní jazyk a vlastní kulturu, tudíž je v situacích stejných jako lidé kolem něj, ale on stále v jistém ohledu zůstává cizincem. Z tohoto důvodu často dochází k různým omylům, které ovšem mohou být ve svém důsledku pro návštěvníka cizí kultury i nebezpečné.

Interkulturalita je tedy hledání vzájemné komunikace. Čím je tato komunikace hlubší, tím větší může nastat porozumění. Čím větší nastává porozumění, tím méně je vzájemných třecích ploch. Schroll-Mahl podotýká, že pro uskutečnění komunikace jsou verbální a neverbální nástroje komunikace nezbytné, ale v kontextu interkulturní komunikace je důležité neopomenout, že tedy řeč, písmo, mimika, gestika apod., mají v různých kulturách odlišnou váhu.²⁸

²⁵ BOUZEK, J. *Jak se domluvit s jinými?* Praha: Triton, 2008.

²⁶ DOHNALOVÁ, M., MALINA J. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství Cerm, 2006, s.306.

²⁷ ERIKSEN, T.H. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008.

²⁸ NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání: česko-německá*. Praha: Management Press, 2007.

2.2 Interkulturní psychoterapie

Interkulturní psychoterapie se zabývá především otázkou stereotypů ať již na straně klienta či terapeuta a orientací nejen na jedince, ale i na kulturní zázemí a etnicitu pacienta. Ohledně rozdílů mezi jednotlivými příslušníky etnik a kultur mohou terapeuti mít pouhé domnělé hypotézy. Proto hledají nové metody, jak se o nich dozvědět a testovat své předpoklady. Tím se vyhýbají vytváření stereotypů, které by bránily otevřenému přístupu.²⁹

Odborníci musí brát v potaz existenci specifických autorit a odborníků daných kultur, jakými mohou být například šamani, lidoví léčitelé, akupunkturisti či věštcí a neubírat jim na úspěšnosti, které mohou dosahovat v rámci své kultury, protože tito lidé rozumí kulturně-sociální kontextům, politickým i sociálním vlivům a mají své vlastní prostředky, jak být úspěšní.³⁰

Můžeme tedy jen hledat cesty, kudy by se měla interkulturní psychoterapie ubírat. V zahraniční literatuře se setkáváme i s postupy týkajícími se práce s příslušníky odlišných kultur. Univerzální přístup ve svém článku rozvíjí C.H. Patterson, který vychází ze zkušeností a podstaty člověka. „*Ve světě, kde se lidé různých kultur budou lišit ve svých názorech, zvycích, preferencích, vkusu a stylech, sdílejí universální hodnoty související s přírodou, rozvojem a evolucí člověka jako druhu. Tyto hodnoty budou základem pro společné cíle a metody pro poradce nebo psychoterapeuty ve všech kulturách.*“³¹

Maslow ve svých klasifikacích lidských potřeb dochází k závěru, že proto, aby se jedinec mohl sebeaktualizovat, potřebuje ostatní lidi a musí s nimi žít. Tato teze platí i pro příslušníky cizích kultur, kteří stejně jako příslušníci vlastní kultury potřebují sociální kontakt s druhými. Lidé jsou si v podstatě podobní. Maslowovy koncepce platí univerzálně.³²

Erikson skepticky shrnuje míru porozumění individua individuu tím, že „*žádný člověk nemůže skutečně porozumět individuálním vzorcům učení a chování jiného člověka,*“³³ čímž říká, že ač se snažíme chápat klienta a jeho rámce, v našem případě kulturní nebo osobní

²⁹ VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010.

³⁰ HOLÁ, B. *Psychoterapie mezi kulturami*. In VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. (ed.). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010.

³¹ PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247, ISSN: 1573-3246.

³² VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2. Vyd. Praha: Grada, 2009.

³³ HALEY, J. *Neobvyklá psychoterapie Miltna H. Eriksona*. Praha: Triton, 2003.

rovinu problému, nikdy nedosáhneme plné míry porozumění a plného pochopení všech jeho motivací či spletností v jeho rozvrzích a chápání světa.

Carl Rogers zase uplatňuje přístup empatického porozumění, které lze vztáhnout i na interkulturní psychoterapii. Snaží se vidět svět klienta, jako by to byl jeho vlastní svět, aniž by ztratil jeho kvalitu. Tím tvoří univerzální teorii. Východisko empatického porozumění lze vztáhnout na každého.

Co se týká interkulturních výzkumů, věnuje se jim převážně interkulturní psychologie, ze které psychoterapie vychází. Interkulturní psychologie je vědecké zkoumání, které se zabývá vlivy kultury na chování lidí. Jejím cílem je interkulturní jevy nalézt, popsat a vysvětlit tyto jevy. Také má vytvářet podklad pro aplikaci těchto jevů. Zabývá se podobnostmi a rozdíly ve výchově dětí a postoji rodičů ve vztahu ke kultuře. Převážně se tak činí z praktických důvodů, protože migranti se distancují vůči kultuře majoritní populace. To činí problémy dětem ve vzdělávání a rodiny mají potíže s adaptací na novou kulturu.³⁴

2.2.1 Situace interkulturní psychoterapie a poradenství v české literatuře

Interkulturní psychoterapie je vědní obor, kterému v českých podmínkách není věnován dostatečný prostor, přestože je vzhledem k přítomnosti cizinců a etnik aktuální. Není hromadný sborník nebo publikace zaměřená na interkulturní psychoterapii v našich podmínkách, přestože v naší zemi žije podle Českého statistického úřadu dle posledních údajů z roku 2009, 38 199 cizinců a k datu 31.12.2009 mělo udělený platný azyl celkem 2097 osob.³⁵ Zdroje o interkulturní psychoterapii je tedy nutné skládat a poznatky třídit dle jednotlivých disciplín. Interkulturní psychoterapie je disciplína na pomezí psychologie a pod ní spadající psychoterapie, sociální práce, kulturní antropologie a v současnosti i vzdělávání.

Ve své diplomové práci se tématu věnuje Holá, která se zabývá „*Taktikami užívanými psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie.*“³⁶ Holá má svůj příspěvek věnovaný psychoterapii i v knize Zbyňka Vybírala a Jana Roubala *Současná Psychoterapie*, v níž píše o interkulturní psychoterapii v kapitole *Psychoterapie*

³⁴ PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*, 3. vyd. Praha: Portál, 2010.

³⁵ Český statistický úřad /online/. c2011, poslední revize 17.5.2011 /cit. 20.8.2011/ dostupné z http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu

³⁶ HOLÁ, B. *Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie, 2008. Vedoucí: doc. PhDr. Zbyněk Vybíral Ph.D.

mezi kulturami. Nejvíce literatury o interkulturní psychoterapii je publikováno v U.S.A., Rakousku a v Německu, kde velký počet imigrantů různých národností nutí psychoterapeuty a poradce přemýšlet o své práci z dalších úhlů a dodávají tím své práci nové rozměry. V USA je vydáváno spousta monografií týkajících se práce s konkrétními menšinami, v Německu potom převážně s tureckou menšinou. V České republice se Jan Průcha věnuje interkulturní komunikaci a psychologii, problémy s migranty a azylanty jsou shrnovány v bulletiních neziskových organizací a publikacích zabývajících se konkrétními etniky, k nimž jsou v českém kontextu řazeni především Romové, uprchlíci z bývalé Jugoslávie a Vietnamci. Tématu se dotýká i kulturní antropologie, která nám dodává rozměr poznávání kultur menšin a etnik žijících na našem území, z čehož můžeme pro interkulturní psychoterapii čerpat.

Prvky interkulturní psychoterapie často nacházíme v publikacích o psychických traumatech, se kterými cizinci často přicházejí, tam spadá například Daniela Vizinová a Marek Preiss, kteří rozvádějí psychoterapii a traumatizovanými oběťmi válek na území bývalé Jugoslávie a oběti jiných traumat.³⁷ Zmínky o interkulturní psychoterapii nalzáme i v oblasti poradenství, krizové intervenci či sociální práci.

Některé psychoterapeutické školy, jako například daseinanalýza, terapie Carla Rogerse či Pesso Boyden psychomotorická psychoterapie (dále jen PBSP), které se v České republice aplikují, mají podobné teze jako interkulturní psychoterapie praktikovaná v zahraničí.

Daseinanalýza na člověka pohlíží jako na bytost, která si rozumí. Tato bytost si nějak vykládá to, co je, včetně své existence. Není jí možné chápat jako jednu z živočišných druhů, protože se porozuměním odklání od přírodního způsobu bytí. Tímto přístupem a používáním fenoménů jako porozumění, řeč anebo smysl³⁸, rozšiřuje pohled na člověka o dimenzi kultury a jeho kořenů, které se mohou pod fenomény skrývat a terapeut pak bere v potaz i tyto aspekty lidského bytí. V PBSP je kladen důraz na propojení těla a psychiky, kde je podstatou rovnováha verbálních a neverbálních složek. Dochází v ní ke korekci emočních zkušeností.

³⁷ VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

³⁸ ČÁLEK, O. *Skupinová daseinanalýza*. Praha: Triton, 2004.

2.2.2 *Dimenze interkulturality v psychoterapii*

Jestliže psychoterapií rozumím léčbu rozhovorem a zkušeností s lidským vztahem, nabývá tedy navazování takového vztahu na důležitosti. Úskalím vytvoření psychoterapeutického vztahu jsou předsudky na obou stranách. Na straně klienta může docházet k znehodnocení terapeuta kvůli zážitku diskriminační zkušenosti z minulé nebo nové kultury. Terapeut také může zosobňovat v klientovi traumatické vzpomínky na výsledky, kterými musel při různých procedurách projít. Může se totiž jednat o první osobu z nové kultury, s níž se klient o vztah pokouší. Terapeut se musí s touto situací vypořádat o poznání lépe. Zodpovědnost má v procesu terapie on.³⁹

Pohled klienta na terapeuta jako na cizince můžeme snáze pochopit stereotypním pohledem na cizince. Schroll-Mahl popisují vnímání cizince na základě psychologických poznatků percepce. Vnímání druhého člověka je ovlivněné našimi zkušenostmi s druhými lidmi, motivací a emočním stavem v danou chvíli. Hovoří o teorii percepční obrany, kdy u pozitivně vnímané osoby si i všímáme pozitivních signálů, zatímco k osobě, ke které zaujímáme postoj negativní, si budeme přístup negace potvrzovat. Druhého vnímáme na základě faktorů jako *“fyzický vzhled a vnější úpravu, verbální a neverbální komunikační projevy, sociální status, chování, domnělá či skutečná shoda s pozorovatelem v některých individuálních či sociálně demografických charakteristikách, míra nejednoznačnosti či nečitelnosti pozorovaného člověka, jeho sociální a kulturní prostředí a výsledky jeho činnosti,”* čímž vidíme, že to u druhých opravdu nemáme jednoduché. Další roli hraje *„situační kontext,”* který je v české republice výrazný. Situačním kontextem je situace a kontext, ve kterém interakce probíhá.⁴⁰

Dimenze multikulturality je také rozšířená o fakt, že v rámci multikulturalitního přístupu k psychoterapii musíme do procesu vedle teorie a praxe zahrnovat také přístup výzkumný, který je stále v procesu, stejně jako kultury samy. Kultura se totiž stále přizpůsobuje novým okolnostem ve společnosti.

Berme v potaz, že prvky interkulturní terapie jsou zároveň i pravidla a postupy v terapii s klientem ze stejné kultury. Může se však jednat o klienta s jiným sociálním statutem,

³⁹HOLÁ, B. *Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie, 2008. Vedoucí: doc. PhDr. Zbyněk Vybíral Ph.D.

⁴⁰NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání: česko-německá*. Praha: Management Press, 2007.

hodnotami či sexuální orientací. Tyto rozdíly minimalizují vliv kulturní příslušnosti na průběh psychoterapie a vyzdvihují schopnosti terapeuta jako „rozvíjení terapeutického vztahu, akceptace klienta, porozumění klientovi jakožto jedinečnému individu a vyhýbání se stereotypizaci klienta,“⁴¹dále akcentuje osobnost terapeuta jakožto nástroje a vědomí vlastních hodnot a přenosů na klienta. Rozpoznání dimenze interkulturní terapie je tedy jen na zkušenostech a dovednostech terapeuta anebo poradce.⁴²

Psychoterapeut musí porozumět kulturním rámcům klienta, jeho hodnotám a motivacím a zjistit si případně i podrobnosti o kultuře klienta. Terapie s cizincem bývá specifická tím, že se pracuje s otázkou kořenů/vykořeněnosti jedince a s migrační krizí. Dalšími specifiky jsou délka psychoterapie, neustálá oscilace mezi psychoterapií a poradenstvím a téměř vždy přítomná práce s traumatem.

Pro práci s cizinci v ČR nemáme jednotný manuál, kromě příruček neziskových organizací převážně se týkající sociální práce, který by nám říkal, jak konkrétně jednat se kterou národností. Je tu také možnost, že jsou národnosti, které nebudou psychoterapii v rámci svých kulturních zvyklostí přijímat. V zahraničí existuje manuál *Psychological Treatment of Ethnic Minority Populations* vydaný Radou národních psychologických asociací pro rozvoj zájmů etnických minorit, 2003.⁴³

⁴¹PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247, ISSN: 1573-3246.

⁴²PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247, ISSN: 1573-3246.

⁴³HOLÁ, B. *Psychoterapie mezi kulturami*. In VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010, Kapitola 39, s. 613-621.

3. Vztah interkulturní komunikace a psychoterapie/ poradenství

Vztah mezi klientem a terapeutem lze na bázi předchozích pojmů vymezit jako vztah mezi dvěma bytostmi, z nichž každá vstupuje do procesu se svou kulturou, přirozeností a osobností. Když si to rozdělíme, vstupuje do vzájemné interakce osobnost klienta, přirozenost klienta a kultura klienta společně s osobností terapeuta, přirozeností terapeuta a kulturou terapeuta. Za podmínek, že oba pocházejí ze stejného sociokulturního prostředí, bývá oblast kultury více méně ve shodě. Když je ale složka kultury rozdílná, musí terapeut místo komunikace používat interkulturní komunikaci, aby se dvě kultury mohly potkat a musí pracovat na zvědomění své vlastní kultury, která nyní vchází do procesu, stejně jako na zvědomění kultury klienta. To na terapeuta klade mnohem větší nároky.

Dostáváme se tím k problematice tzv. kulturní kompetence. Kulturní kompetence je vlastně jakýsi předpoklad, že terapeut by měl být univerzálně schopný pracovat s jakoukoliv kulturní příslušností. Je ovšem otázkou, jestli je vůbec něco takového v celkovém počtu kultur možné. Zůsáňme u toho, že možné je být vůči ostatním tolerantní a můžeme se snažit o přijetí jakéhokoliv jedince, který přichází se svým problémem. Tím se z dimenze interkulturality dostáváme zpět na úroveň kultury a terapie a vlastně souhrnně k společným dovednostem očekávaným od terapeuta.

3.1 Vztah kultury a psychoterapie

Každá kultura má svá specifika a stejně tak každá psychoterapeutická škola. Nemůžeme určit, která psychoterapeutická škola se hodí pro kterou kulturu. Většina směrů vzniká v Evropě anebo v Americe, aplikace těchto směrů proto nemusí být funkční pro všechny kultury světa, který zahrnuje mnohem více etnik, kultur a zemí, než je těch, kde je dnes používána psychoterapie.

Důležité je rozlišovat mezi kulturou, osobností jedince a jeho přirozeností. Psychoterapie pracuje se všemi těmito aspekty člověka. Lidská přirozenost jsou vlastnosti, které jsou sdíleny všemi příslušníky lidské rasy. Patří sem schopnost cítit strach, radost, lásku, hněv, smutek, hanbu, potřeba bytí pospolu s druhými a komunikovat s nimi. Jedincova

osobnost je jedinečný soubor mentálních programů jedince, které nesdílí s jedinci ostatními. Každý člověk má část této dimenze geneticky danou a z části druhé naučenou.⁴⁴

Hofstede říká, že kultura je naučená. Objasňuje také rozdíly kultur, které popisuje pomocí pojmů symboly, hrdinové, rituály a hodnoty. Pod pojem symboly řadí gestiku, slova, obrazy či předměty anebo vzhled. Hrdiny jsou myšleny lidé, kteří jsou pro danou kulturu nějak význační, mohou být skuteční či vymyšlení. V současnosti stoupá díky televizi důležitost ztvárnění hrdinů, národní hrdinové jsou vyobrazeni a vnímáni příslušníky svých i jiných kultur ve stále rozšířenější formě. Rituál zahrnuje například zdravení. Jedná se o jednotlivé činnosti, které jsou v dané kultuře běžně vykonávány a všichni příslušníci kultury těmto úkonům jasně rozumí. Ovšem příslušníci jiných kultur mohou nechápat význam některých úkonů příslušníků jiných kultur – jako příklad uvěďme svatební, obřady zakončující určité etapy života anebo pohřební obřady. Za jádro kultury považuje hodnoty. Hodnoty si každý jedinec osvojuje brzy. Hodnota je vlastně preference jedné skutečnosti před druhou. Patří sem například hodnota slušného vůči neslušnému anebo normálního vůči nenormálnímu. (viz hodnotový systém níže) Kultura se také dědí z generace na generaci. To, jak jednáme je tedy jednání dle naučené kultury, která se stala naším svědomím a podřizujeme jí i své pocity.⁴⁵

Do psychoterapie všechny tyto aspekty kultury vstupují. Psychoterapeut musí akceptovat projevy příslušníků jednotlivých kultur a snažit se těmto rozdílnostem porozumět. I výběr partnera se řídí příslušností ke kultuře, kdy si vybíráme partnery, na které máme obdobné požadavky a parametry jako vrstevníci z naší kultury a tak vlastně stále předáváme stejné hodnoty dál.

Teorii zabývající se vztahem kultury a psychoterapie je například sociální konstruktivismus, který hovoří o psychických procesech v rámci kulturního a sociálního dobového kontextu. Dědictví myšlenek, hodnot a jazyka hraje roli v utváření reality jedince. Jazyk má úlohu nositele pojmů, které s kulturou a sociálním prostředím souvisejí, a přejímá slova z odborných disciplín, která jsou poté běžně používána. Prakticky se tato disciplína zajímá o neizolovaný pohled na rodinu, který pojímá širší kontext daných souvislostí z pohledu psychoterapeuta. Jedná se vlastně o teorii beroucí v potaz fakt, že ideologie

⁴⁴HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G.J. *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007.

⁴⁵HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G.J. *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007.

a struktura společnosti jsou součástí rodinného života či určujícího pohledu na vztahy mezi muži a ženami. Média jsou spoluurčovatelem náhledů člověka na očekávání, rolích, intimitě, závazcích, právech a dalších důležitých částech lidského života.⁴⁶

V České republice jsou vedle majoritní společnosti s více či méně drobnými rozdíly ve vzdělání, tradicích, hodnotách, etnické menšiny, které vytvářejí životní styly jiné. Nejpočetnější menšinou jsou Romové, u nichž praxe v poměrování s majoritní společností vedla k diskriminaci. Do budoucna se uvažuje o možnosti terapeutů ze stejného etnika, kteří by disponovali znalostí stejné kultury. „*Zatím je pro terapeuty z většinové společnosti, kteří se setkají s menšinovými klienty, namísto postoj zdvořilých nevědoucích cizinců*“⁴⁷

⁴⁶VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010.

⁴⁷GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA J. *Rodinná terapie. Systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003.

4. Teoretická a metodologická východiska interkulturní psychoterapie

Interkulturní psychoterapie má svá specifika. Asi nejdůležitějším z nich je psychotherapeutický vztah, který musí být dostatečně silný, aby se poradenství přehouplo v psychoterapii. Dalšími důležitými faktory je osobnost psychoterapeuta. Klienti procházejí v procesu kulturního přechodu velkými změnami a zažívají spoustu osamění, nejistot a úzkostí, kterými je může terapeut po správném rozpoznání jádra problému provádět. Důležitý je moment rozpoznání toho, že se klient nachází v krizi, nemoci případně traumatu z kulturního přechodu. Jeho problémy s ním také souviset nemusejí.

4.1 Délka spolupráce

Faktor trvání lze shrnout tím, že spolupráce bývá v poradnách výrazně kratší a zaměřená na konkrétní řešení problému. Klienti přicházejí buďto z vlastní iniciativy anebo z intervence nějaké další autority a oni mají jako povinnost se dostavit. Je-li pro ně řešení problému důležité – například jde-li jim o problém s dítětem, prakticky vždy se zapojují do spolupráce a snaží se docházet pravidelně. Přicházejí si tedy pro něco, a když to získají, odcházejí. Do hlubin své duše většinou nezacházejí, protože cizincům – pracovníkům, v důsledcích příliš nedůvěřují, teď mluvíme o terapii krátkodobé. Toto jednání vychází z hodnotových systémů dvou stran, které je mají odlišné. Z teoretického hlediska ale považují migranty za cílovou skupinu, která vyžaduje péči dlouhodobou, právě proto, že do procesu vstupuje také faktor interkulturality, zvýšených nároků na terapeuta a celkově delší čas nutný ke vzájemnému porozumění a vyhodnocování jednotlivých interakcí v procesu terapie.

Ze zahraniční literatury vyplývá, že délka psychoterapie v USA vychází také z předpokladu, že příslušníci minorit mívají nižší sociální status a z toho důvodu si nemohou dovolit dlouhodobou psychoterapii, zdravotní pojištění hradí pouze určitý rozsah služeb. Dalším aspektem je fakt, že migranti – etničtí klienti spadají do kategorie obtížných klientů, stejně jako psychotici, traumatizovaní klienti, klienti se závažnými fyzickými chorobami anebo klienti s preoidipálními patologiemi. Tito klienti potom vlastně nemají na výběr a volí krátkodobou psychoterapii, přestože by jejich situace z pohledu psychotherapeutického procesu

zasloužila mnohem delší čas.⁴⁸ Vizinová říká, že psychoterapie s cizincem je ve škále od krátké až po dlouhodobé trvání spolupráce. U práce na traumatu například válečného charakteru indikuje dlouhodobou psychoterapii⁴⁹

Délka trvání psychoterapie u cizinců je velmi diskutabilní, můžeme mít teoretický postup, ale praxe může ukázat, že je naše očekávání vyšší než oboustranné možnosti dvou bytostí v psychoterapeutickém procesu. I v literatuře jsou názory na délku trvání psychoterapie rozdílné. Dostáváme se do paradoxu tím, že člověk z jiné kultury by pro potřebnou hloubku porozumění potřeboval více času, aby i terapeut mohl proniknout do rozvrhů klienta, ale praxe bývá často opačná. Délka práce s migrantem je tedy individuální a liší se klient od klienta.

4.2 Charakter vztahu

Vztah mezi terapeutem a cizincem se občas prohloubí natolik, že mezi terapeutem a klientem panuje hluboké porozumění a pochopení klientova bytí. Jindy je poskytováno především poradenství s prvky psychoterapie a často se jedná o poradenství bez jakýchkoliv prvků psychoterapie. Křivka se tedy pohybuje ve škále – poradenství – psychoterapeutické poradenství (období získávání vztahu, důvěry, kdy poradenství získává prvky psychoterapie). Poté se křivka dělí podle situace ve vnějším životě klienta na rozmezí -psychoterapie - poradenství, kdy v počátečním stádiu dominuje poradenství.

Vizinová dělí průběh spolupráce na tři fáze, kdy v první vytváří důvěrný vztah, netlačí na klienta a je možné nechat je traumatickou zkušenost popírat, nechat jej volně mluvit o čemkoliv si klient přeje. Ve druhé fázi je již vztah vybudován a tvoří pevný základ pro spolupráci. V tomto období se věnují terapeut s klientem otevřené práci na traumatu a na jeho odkrývání. Terapeut si všímá signálů jako mlčení, odemocněnost, probírají se všechny pocity. Příběh se může v průběhu spolupráce různě měnit. Cílem je, aby byl zaintegrován traumatický

⁴⁸HOLÁ, B. *Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie, 2008. Vedoucí: doc. PhDr. Zbyněk Vybíral Ph.D.

⁴⁹VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

příběh do osobnosti klienta. Třetí fází je zakončení psychoterapie. Úkolem klienta je v ní osamostatnění a schopnost utváření si pevných vazeb. Důležitá je nabytá schopnost klienta uvědomovat si minulé prožitky, ale zároveň i orientaci na budoucnost a přítomnost.⁵⁰

Cizinci mají problémy s důvěrou. Trvá jim určité období, než uvěří, že v naší legislativě je ustanoveno, že rozhovory zůstávají výhradně mezi pracovníkem a jimi samotnými a případné výstupy jsou jen informativního a stručného charakteru. Samozřejmě je to dáno špatnými zkušenostmi s úřady a institucemi, se kterými se migranti setkávají, s byrokracií a s tím, že některé zákony platí pro Čechy a jiné pro cizince.

Na počátku spolupráce je tedy vyjasnit rámec spolupráce, aby klient jasně znal kompetence odporníka, se kterým právě hovoří, aby nedocházelo k tomu, že klient žádá o pomoc s bydlením psychoterapeuta anebo si povídá se sociálním pracovníkem o svých duševních obtížích. Zabraňujeme tím vzniku nežádoucích pocitů ať už beznaděje anebo vzteku z nenaplnění potřeb.⁵¹

Většinou po určité době opět přicházejí s nějakým vnějším činitelem, který navrací spolupráci na úroveň poradenské činnosti a trvá opět nějakou dobu, než se vztah dostává na úroveň psychoterapie. Těmito činiteli bývá spolupráce s institucemi, jako jsou úřady, školy, nezdár v hledání zaměstnání, policie či jsoucí obyvatelstvo anebo neúspěšné začleňování do pracovního procesu. Z těchto důvodů proměnlivosti charakteru vztahu poradenský - psychoterapeutický již nebudu používat v textu termín psychoterapie, ale pro označení práce s cizinci budu využívat termínu spolupráce.

4.3 Trauma v interkulturní psychoterapii

Téměř u všech přicházejících cizinců se objevují stopy/prvky traumatu. Častokrát tito klienti během migrace zažili nějakou traumatizující událost. Setkáváme se s násilím, ať již v podobě napadení, obchodu s lidmi či znásilněním. Dále se svědky války či přímo s lidmi, kteří válkou prošli.

⁵⁰VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof.* Praha: Portál, 1999.

⁵¹VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof.* Praha: Portál, 1999.

Trauma se vyznačuje porušením adaptačních mechanismů člověka. Tyto mechanismy jsou porušeny vnějším činitelem, který člověka nějak ovlivňuje. Trauma vzniká, když člověk čelí nějaké hrůze, která mu brání v běžném reagování a on je tím paralizovaný a bezmocný. S posttraumatickou stresovou poruchou se setkáváme i v Mezinárodní klasifikaci nemocí MKN-10.⁵²

Důležitým se poté jeví určení traumatu – jedná-li se o traumatu z vykořenění či vnější příčiny – přetrhání vazeb se zemí původu anebo z úplně jiných příčin a práci s posttraumatickým syndromem. Práce s takovými klienty tedy zahrnuje i práci s posttraumatickou stresovou poruchou, ale i krizovou intervencí.

Práci s traumatem musíme oddělit od migrační krize. Migrační krize je totiž přirozeným procesem při probíhající změně, zatímco trauma je nevědomou reakcí. Pro terapeuty znamená práce s traumatem další kompetenci, protože trauma potřebuje klient integrovat. Práce s traumatem je více strukturovaná a terapeut je aktivnější.⁵³

4.4 Jazyková bariéra

Setkání s klientem, který neovládá jazyk nové země je také možné. V takovém případě je nutná spolupráce s tlumočnickem. Ten slouží jako prostředek k interakcím terapeuta a klienta.

Tlumočnick má v psychoterapii také pozitivní aspekt a to ten, že během promluvy klienta se terapeut může soustředit na neverbální projevy.⁵⁴

Tlumočnick musí ovládat jazyk, ve kterém bude probíhat terapie velmi dobře, aby nedocházelo ke zkreslení. Tlumočnick může být buďto ze země původu terapeuta anebo ze země původu klienta. Volíme mezi těmito dvěma nejčastějšími možnostmi. Tlumočnickem může být terapeut anebo dobrovolník, který ovládá jazyk a má stejnou zemi původu jako terapeut. V tomto případě nehrozí nebezpečí, že by měl klient obavy z rozšíření informací do

⁵²VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

⁵³HOLÁ, B. *Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie, 2008. Vedoucí: doc. PhDr. Zbyněk Vybíral Ph.D.

⁵⁴HOLÁ, B. *Psychoterapie mezi kulturami*. In VYBÍRAL, J., ROUBAL, J. (ed.) *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010, Kapitola 39, s. 613-621.

jeho komunity v nové zemi a nehrozí tam z tohoto důvodu nedůvěra. Nacházíme ale nevýhodu v tom, že většinou nedisponuje přesnou znalostí kultury, ovládá totiž pouze jazyk. Druhou možností bývá tlumočnick ze země původu klienta. Takový tlumočnick zná kulturní kontext klienta a lépe proto rozumí jeho prožívání. Důležité je, aby tlumočnick nebyl ze vztahových okruhů klienta.⁵⁵

Neměl by být ani rodinným příslušníkem, přítelem, ale ani člověkem z minoritní komunity, se kterou se daný klient v nové zemi stýká. To by narušovalo rámec celé spolupráce. Doporučuje se shodné pohlaví a věk tlumočnicka a klienta. To je zase z toho důvodu, že při práci například se znásilněnou ženou, by mohl být muž v terapii ženy překážkou v otevření se klientky terapeutovi v přítomnosti muže. Podobný věk je dobrý k tomu, aby si navzájem mohli tlumočnick s klientem porozumět a vcítit se jeden do druhého, což přináší pozitivum přesnějšiho porozumění si a tím pádem i přesnějšiho tlumočení a vnímání malých nuancí v příběhu klienta.

Tlumočnick by měl zůstat stejný po celou dobu terapie a klient musí s jeho přítomností souhlasit. Do terapie s tlumočnickem vstupuje také osobnost tlumočnicka. Tlumočnick nesmí spolupráci nijak rušit a je dobré, když rozumí procesům v psychoterapii, je poučen a dokáže zachovávat neutrální postoj. Je vhodné vysvětlit překladateli, není-li z oboru, jak psychoterapie funguje a připravit ho na to, že může dojít k projevení emocí klienta a je možný i přenos z klienta na překladatele, který může slyšet velmi nepříjemné informace a být tak i u velice citlivých témat z osobního života klienta.⁵⁶

Překladatel nemá být pouze odborník na daný jazyk, ale i člověk, který dokáže zachycovat i těžko uchopitelné aspekty řeči. Překlad tedy nemůže znamenat to, co originál. Práci tlumočnicka potom pokládá za ještě náročnějši nežli práci překladatele. Každá malá chyba totiž může vyvolat zmatek a nedorozumění. Za ideál považuje situaci, kdy komunikace odpovídá participaci osob ze stejné kultury ve stejném jazyce. Překladatel je člověk, na kterém jsou obě strany při vzájemné komunikaci naprosto závislé. Ten si toho je vědom a je tím na něj kladena zodpovědnost za správné vysvětlení pojmů.⁵⁷

⁵⁵VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

⁵⁶VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

⁵⁷WATZLAWICK, P. *Jak skutečná je skutečnost. Mylné představy, klamání, porozumění*. Hradec Králové: Konfrontace, 1998.

Vizinová podotýká, že tlumočnick mívá v sobě nashromážděné napětí, získané během sezení s klientem a je mu třeba dát po skončení terapie prostor k tomu, aby vyřknul to, co se v něm hromadilo během psychoterapeutického procesu a vyventiloval tím ze sebe napětí a mohl příště harmonicky pracovat a sám být také duševně vyrovnaným článkem spolupráce.⁵⁸

4.5 Psychoterapeutická práce a techniky

Terapeut musí znát kulturu svého klienta a mít základní orientaci v ní. Není ale možné, aby docházelo k tomu, že se bude pracovník převážně zajímat o kulturu klienta, aby se sám co nejvíce dozvěděl, a nebude se v rámci etického přístupu věnovat klientovi. Terapeut tedy pomocí otázek zjišťuje hodnotový systém klienta, jeho rituály, symboly, hrdiny a vše doplňuje samostudiem. Tato práce zpevňuje psychoterapeutický vztah a umožňuje emoční korektivní zkušenost.⁵⁹

Kreunstaener dbá na znalost kulturní a společensko-politické situace každého pacienta a na připravenost a přehled psychoterapeuta, který si musí tyto vědomosti o svých klientech doplňovat. Do rámce znalostí odborníka počítá přesnou situaci klientovi rodiny a stupně adaptace na novou kulturu jednotlivých členů. S tím se pojí i případné ustrnutí starších členů na původní kultuře a řeší i otázku rozpadu a rozkolu v rodinách vzniklých v důsledku migrace. Také vyžaduje flexibilitu terapeuta na případná přání klienta.⁶⁰

Landau analyzuje systém ještě podrobněji a od terapeuta očekává zjištění fáze přechodu, využívá praktiky mapování kulturního přechodu, která se běžně používá i v rodinné psychoterapii. V praxi tato mapa znamená náčrt pozice každého jednotlivého člena rodiny, jeho jazyka a vztahu vůči dalším členům rodiny anebo komunitě. Jsou-li v této mapě nalezeny nějaké rozdíly v adaptaci jednotlivých členů rodiny, můžeme předpokládat přechodový konflikt. Dále nabízí techniku, kde využívá, dle úsudku terapeuta, nejkompentnějšího člena rodiny k tomu, který v rodině, bude stejně přijatelný a efektivní jako rodinný terapeut. Výběr tohoto člena přináší určitá úskalí. Terapeut se musí rozhodovat mezi tradičním členem rodiny,

⁵⁸VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

⁵⁹HOLÁ, B. *Psychoterapie mezi kulturami*. In VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. (ed.) *Současná psychoterapie* Praha: Portál, 2010, Kapitola 39, s. 613-621.

⁶⁰KRONSTEINER, R *Kultur und Migration in der Psychoterapie*. Frankfurt: Brandes and Apsel, 2009.

což v důsledku vede k odstoupení terapeuta z procesu, protože tradiční rodiny jsou zvyklé si řešit své problémy samy a vstupuje sem míra otevřenosti rodiny. V některých kulturách nejsou např. děti zvyklé diskutovat se svými rodiči, které nad nimi mají mocenské postavení. Zatímco práce s nejvíce adaptovaným členem znamená, že by ostatní členové museli držet krok s ním. Je tedy na terapeutovi, aby určil člena, tak, aby proces proběhl co nejpřirozenější cestou. Tato terapie má positiva v tom, že se sezení nemusí účastnit celá rodina, ale stačí v ní pouze přítomnost jednoho člena, což přináší i finanční positiva. Tomuto členovi je potom poskytován výcvik k provádění terapie svého vlastního rodinného systému.⁶¹

Některé terapeutické školy uznávají kategorizaci jednotlivých kultur a etnik, k nim patří jmenovitě Erim, Senf, McGoldric anebo Leyer, druzí tento přístup odmítají, považují stereotypizaci.

Vizinová pro práci s posttraumatickou stresovou poruchou u cizinců doporučuje kombinovat psychofarmaka s psychoterapií. Jednotná a celostná forma terapie s následky traumatu neexistuje. Je zapotřebí komplexního přístupu zahrnujícího jak biologické, tak sociální aspekty lidského života. Z psychoterapeutických přístupů jmenuje kognitivně-behaviorální terapii, hypnózu, skupinovou terapii, psychodynamickou psychoterapii a psychoterapii podpůrnou. Vizinová zdůrazňuje důležitost psychoterapeutického vztahu, který by měl stát na základě profesionality a člověčenství terapeuta. Také upozorňuje na spolupráci s tlumočnickem.⁶²

4.6 Kulturní přechod

Kulturní přechod má mnoho podob. Může se týkat pouze stěhování se v rámci jedné země, ale jiné oblasti anebo opuštěním vlasti a migrací do země nové. V obou případech dochází ke změně. První možnost je migrace v rámci jedné země. Dochází ke změně ve smyslu ztráty rodinného zázemí – rozšířené rodiny jako podpůrného systému. Druhou možností je migrace v rámci jiné země. V tomto případě dochází k nárazu na nový jazyk, hodnoty, kulturu, ztrátu rodiny i celé komunity. Úspěšnost kulturního přechodu závisí na

⁶¹LANDAU, J. *Therapy with Families in Cultural Transition*. In McGoldrick, M., Giordano, J., Garcia-Preto, N. *Ethnicity and family therapy*. 3.ed. New York: Guilford Press, 2005, s. 547-571.

⁶²VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.

motivaci k migraci a splnění očekávání, které k migraci vedlo, adaptace rodiny na nové prostředí, struktura rodiny anebo stupeň adaptace jednotlivých členů.

Příkladem jsou čeští imigranti do USA, kteří procházeli kulturním přechodem. Po příchodu do cizí země se člověk musí vyrovnávat s několika faktory. Především jsou to konfrontace pocitů cizího a důvěrného známého.⁶³ Změna kultury představuje hrozbu v podobě bytí bez bezpečí, které skýtá tradice a strachem z neznáma, který doprovází úzkosti s tím spojené. Pocity rozpaků, které ovlivňují další vývoj situací, ve kterých se ozřejmuje, jestli se člověk zachová podle dřívějších zážitků s kulturními střety a do jaké míry budou tyto zážitky ovlivňovat situace budoucí. Dalším faktorem je potřeba sociální podpory v oblasti podpory v orientaci uvnitř dané společnosti a při zajišťování vlastní existence. Kulturní přechod též vyžaduje kognitivní a sociální změnu jedince ve vnímání a hodnocení osob, událostí či symbolů. Nezanedbatelná je potřeba mezilidské soudržnosti, která se projevuje snahou o upevňování kulturní identity, sociální jistoty a časoprostorové stability.⁶⁴ Tyto faktory jdou aplikovat na všechny jedince či rodiny procházející kulturním přechodem.

Jedinci v procesu migrace dále čelí stresu z rychlé industrializace, migrace, zmatení genderových rolí, zvýšení pracovních nároků, osobní změny, podílení se na odlišných kulturách v průběhu generací. Pro terapii je tedy nezbytné porozumění širších důsledkům původu a pozice systému rodiny vůči své komunitě.⁶⁵

Migrace stojí na pomezí dvou extrémů – migrace mnoha rodin z jedné země anebo se týká izolovaného zážitku jedné rodiny - tedy nukleární jednotky. Každý případ terapie v kulturním přechodu tedy žádá zvláštního individuálního přístupu. Rozhodující je obeznámení terapeuta s historií kulturního přechodu a sociálně-kulturních norem rodiny, což zvyšuje pravděpodobnost indikace správného přístupu.⁶⁶

⁶³NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání: česko-německá*. Praha: Management Press, 2007.

⁶⁴NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání: česko-německá*. Praha: Management Press, 2007.

⁶⁵LANDAU, J. Therapy with Families in Cultural Transition. In McGoldrick, M., Giordano, J., Garcia-Preto, N. *Ethnicity and family therapy*. 3.ed. New York: Guilford Press, 2005, s. 547-571.

⁶⁶LANDAU, J. Therapy with Families in Cultural Transition. In McGoldrick, M., Giordano, J., Garcia-Preto, N. *Ethnicity and family therapy*. 3.ed. New York: Guilford Press, 2005, s. 547-571.

5. Pohledy klienta a práce s ním

Zatímco jsme se v předchozích kapitolách věnovali převážně kompetenci a práci terapeuta, zaměříme se nyní na klienty. Pro dokreslení použijeme několik reálných kazuistik z nejmenovaného azylového domu, který se v minulých letech specializoval na práci s migranty, kteří byli převážně jeho klienty. Azylový dům poskytoval i psychoterapeutické služby a poradnu s psychosociálními službami. Kazuistiky obsahují stručné uvedení do situace. Iniciály a data jsou smyšlená. Pro anonymitu klientů byly změněny údaje, které by mohly vést k identifikaci.

5.1 Hodnotový systém

„Hodnoty jsou pocity, které mají směr, mají kladnou a zápornou stranu“⁶⁷ což v kontextu psychoterapie můžeme chápat tak, že příslušník každé kultury má pocity libosti a nelibosti dle svého kulturního zázemí. Podle své kultury tedy rozumí dobru a zlu, krásu, morálce, normalitě, logice či přirozenosti. Co pro příslušníka jedné kultury znamená v oblékání slušnost, může příslušníka druhé kultury hluboce urazit. Zrovna tak dotek či jistý výraz ve tváři. Jednomu přijde chladné to, co druhému neslušně intimní.

Při spolupráci s cizinci se setkáváme například u Muslimů s jejich bytím v rodu, to znamená, že rod je pro ně zdrojem celistvosti, jejich domovem pro ně přetrvává země původu a nemají ambice to měnit. Nechápu náš řád individualismu. V práci s nimi se objevuje vědomí povinnosti, kdy se setkáváme s jejich vnitřní potřebou postarat se o rodiče a do rozhovorů jsou přinášeni bratři, sestry, matky a otcové, či další rodinní příslušníci ze země původu, kteří jsou pro osobu v procesu důležití.

Uvedeme si kazuistiku T., která vnášela do terapie všechny členy své nukleární i rozšířené terapie, až jí byla doporučena rodinná terapie. *Po navázání bližšího vztahu s pracovníkem se dostala k otázce svého vyznání a zvyků. Hodně víru zdůrazňovala a byla pro ni důležitá. Svým prvním manželem byla unesena a poté se za něho provdala a tak přetrhala veškeré styky se svou původní rodinou, kterou poté již nevidala, neboť si to manžel nepřál. Její první muž zahynul ve válce a z prvního manželství měla syna Isláma. Islám se v tuto chvíli*

⁶⁷HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G.J. *Kultra a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*, Praha: Linde, 2007.

nacházel v ruském zajetí, kam byl neprávem odveden. T. se po navázané spolupráci s mezinárodními organizacemi pokusila poslat vysokou částku, která by posloužila jako úplatek, aby byl její syn propuštěn, ovšem peníze nepomohly a sloužily jen jako mylná a lživá záminka pro sebeobohacení vězňů. Tato událost odstartovala její finanční nekompetenci a vysoké zadlužení. Toto se odehrávalo během období, kdy ještě byla s manželem na severu Čech. Po vypovězení smlouvy z přiděleného bytu z důvodu neplacení nájmu a několika intervencí policie ČR, byla T. bez prostředků a bez přístřeší. Na základě toho byla přijata v azylovém domě pro týrané ženy v Praze. Byla jí přidělena nová identita, aby nebyla nalezena manželem, se kterým probíhalo soudní jednání o výživném. Trestní oznámení nepodala, k rozvodu se odhodlala po dlouhém váhání a opakovaném stahování žádosti. Při sezeních vyslovovala svou vděčnost, ale zároveň i pocity nesvobody, neschopnosti, bezmoci a ponížení sama sebe. Byla tedy zapletena v několika situacích, které sama nebyla s to rozklíčovat. T. potřebovala mluvit a vzpomínat na svou kulturu a domov, přestože jí to působilo bolest. Chtěla se tam vrátit, ale bála se o své menší děti, které měla s sebou v ČR. Potřebovala se jen podělit a jednotlivá sezení byla více méně kombinací práce s posttraumatickým syndromem a poradenstvím v oblastech hledání vlastních zdrojů, péče o dítě a prodiskutováním kulturní rozdílnosti. Byla jí navržena rodinná terapie, protože celá rodina nezvládla kulturní přechod a každý byl v jiné fázi adaptace, což působilo rozpad rodiny jako jednotky.

Pro T. byly největšími hodnotami její rodina, děti a manžel a také její náboženství. Vztah k bohu a vztah boha k ní považovala za důležitý. Velmi ji uráželo, když terapeut, sociální pracovník anebo další lidé, kteří ji obklopovali, zpočátku odmítali jídlo od chudé klientky, která ho nosila. Ona ale jen dodržovala svůj zvyk ze země původu. Po vysvětlení si vzájemných motivací došli ke kompromisu, že oni si z etického hlediska nemohou brát dary, ale je možné, aby klientka učila vařit ostatní klienty ze surovin zakoupených organizací ve významných dnech pro klienty azylového domu.

Tyto hodnoty, které se objevují při psychoterapii si člověk osvojuje již v ranném věku. Proces socializace u dětí probíhá již v ranném dětství. Sounáležení dítěte k určité kultuře ale vzniká již mnohem dříve. Určují ho postoje a hodnoty rodičů i prenatální období dítěte, tradice, prostředí, péče, výchova a vzdělání. Jak vnímáme odlišnosti jiných lidí, je proces, který probíhá v hlouby naší osobnosti a často si tyto jevy vůbec neuvědomujeme. Nejde je proto měnit nějakými uměle vytvořenými racionalizacemi. Už v kojeneckém věku totiž dítě dokáže vnímat neznámého člověka, v tomto věku je tedy třeba dítěti ukázat, že mu nebezpečí

nehrozí a to z matčiny náruče. Tím je možné mu vybudovat toleranci vůči ostatním. Předškolní věk je další určující období v rámci utváření tolerance jedince. Dítě přichází do mateřské školy a tam se kontaktuje s dalšími dětmi a utváří si první přátelství. Matějček uvádí, že v tomto věku je pro lidského jedince vůbec nejsnazší přijmout lidské zvláštnosti a tedy i děti z jiných kultur anebo děti s postižením. Tyto postoje má za úkol nasměrovat vychovatel, tedy učitel. Ve školním věku potom dítě pocítuje nejvíce negativních pocitů, když je něčím odlišné od ostatních. Ve školním věku rozhoduje o postojích dětský kolektiv, nikoliv autorita – učitel. Proto jde změnit mínění dětí v tomto věku na děti jiné minority pouze zevnitř a to porozuměním kolektivnímu dění.⁶⁸

Pochopení hodnotového a vztahového systému cizince, který přichází se svým problémem, může být rozhodujícím momentem úspěšné psychoterapie. Terapeut může čekat, až mu klient objasní své vztahové rámce, ale problém se ukrývá v tom, že intervence terapeuta bývá zpravidla krátká a proto mu klient nestihne vše vypovědět anebo tak klient neučiní, protože jeho vztahové rámce jsou pro něj v jeho rozvrhu světa jasné a nemá potřebu terapeutovi vysvětlovat, jaké má ve své společnosti vazby. Proto nezbyvá, než aby si terapeut sám nastudoval rámec a pochopil vztahování se jednotlivých národností k matkám a otcům, vztahy otců k dcerám, synům, pořadí důležitosti vztahů k jednotlivým rodinným příslušníkům. Músi se tedy sám aktivně zajímat o studium rodové společnosti dané národnosti, aby pochopil zákonitosti ve vztazích. Příkladem nám mohou být kultury, kdy je v rodině na prvním místě muž – tedy otec na druhém je jeho matka - babička, na třetím děti otce a až za těmito lidmi se nachází manželka otce – tedy matka dětí.

5.2 Vykořeněnost klienta

Klienti se do psychoterapie nejčastěji dostávají během období, kdy se začleňují do širšího sociálního systému. Přivádí je většinou fakt, že jim systém nepřináší to, co oni potřebují, tedy jejich nedostatky. Takový klient bývá často zaklíněn v situaci, kdy má v sobě z každé kultury určitou část. Jednou svou součástí lpí stále na zvycích a kořenech své původní kultury. Druhou přejal prvky z kultury nové. On sám se potom pohybuje na své individuální linii, které ho svým způsobem vylučuje z obou těchto rovin. Každý se s touto situací

⁶⁸MATEJČEK, Z. Pozitivní a negativní faktory v socializaci dítěte. In SMĚKAL, V. (ed.) *Podpora optimálního rovoje osobnosti dětí z prostředí minorit. Sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*. Brno: Barister & Principal, 2003.

vypořádává individuálně a úkolem psychoterapeuta je rozpoznat, jestli klient přichází z důvodu patologie v rodině vzniklé krizí z migrace anebo jev s tímto fenoménem spojen není. Není tedy pravidlem, že by kulturní přechod musel být spojen s komplikacemi vedoucími k patologii.⁶⁹

Kronsteiner tento jev pojmenovává migrační krize a také říká, že ne každá migrační krize musí být problematická a lze ji zvládnout bez odborné pomoci. Také zdůrazňuje nutnost schopnosti terapeuta rozpoznat migrační krizi od nemoci.⁷⁰ *Pro dokreslení si uvedeme balbuties R. Pro úplnost je třeba zmínit, že, R, je synem T, která je také zmíněná v této práci. R. se stal zástupným problémem rodiny T.: Při vstupní prohlídce do projektu bylo zjištěno, že plachost a poruchy řeči (balbuties, problémy způsobené osvojováním si nového jazyka) má R. způsobeny hned několika faktory a to traumaty ze země původu, byl svědkem týrání a smrti blízkých osob, nadále fyzickým ubližováním otce a kulturním přechodem, který způsobil, že si Shakrudin osvojil částečně českou kulturu a částečně mu zůstaly zvyky čečenské. To také způsobuje neukotvenost na místo i na kulturu, protože převážnou část života vyrůstal v ČR, zatímco matkou a otcem byl veden k muslimským zvyklostem. S matkou a se sourozenci se dorozumívá čečensky. Ve škole a v azylovém domě mluví s personálem česky. Mluvené slovo je na dobré úrovni, ovšem má problémy ve větné skladbě a v projevu psaném. R. navazuje kontakty celkem snadno. Je velmi důvěřivý a ovlivnitelný. V azylovém zařízení působí vůči personálu plaše, ale mezi klienty si rychle nachází „přátele“ a dokonce vykazuje promiskuitní chování v rámci klientek AD. Jelikož je zařízení převážně domovem pro ženy s dětmi, nemá k sobě žádného mladého muže, je tedy neustále obklopen ženami, nyní je často viděn ve společnosti patnáctileté lečny Denisy, která ho naučila kouřit. Spolu tedy často mluví, slečna je Romka, velice průbojná, chlapec se jí tedy přizpůsobuje a celkově se jeho chování k matce i k personálu zhoršuje. Nedbá pravidel ani svého kontraktu. Mimo AD si našel přítelkyni české národnosti. Mimo AD nemá příliš přátel, ve škole jsou prý straší kluci anebo tam chodí ještě méně než on. Bere si tedy vzorem všechny úlevy, které jsou v naší kultuře možné. Několikrát ho již zadržela ochranka v obchodním domě, kde kradl. Na druhou stranu chce po sestře, která je vdaná, aby poslouchala manžela, který žije v Belgii a ovládá ji přes telefon. V této roli je R. na straně sestřina manžela a všech muslimských zásad a dogmat.*

⁶⁹LANDAU, J. Therapy with Families in Cultural Transition. In McGoldrick, M., Giordano, J., Garcia-Preto, N. (ed.) *Ethnicity and family therapy*. 3.ed. New York: Guilford Press, 2005, s. 547-571.

⁷⁰KRONSTEINER, R *Kultur und Migration in der Psychotherapie*, Frankfurt: Brandes and Apsel, 2009.

V našich podmínkách ovlivňují stav klienta také délka a způsob azylové procedury. Často je žádoucí, aby azylantí pobývali ve střediscích pro uprchlíky, kde nemají k integraci příležitost a žijí tak v umělé pseudokultuře, která tam panuje. Téměř většina žádostí o azyl, asi 99% z podaných, je totiž zamítnuta, a proto není integrace žádoucí. Ovšem i když se azylantí dostanou do toho jednoho procenta přijatých, jejich problémy tím nekončí. Během pobytu v zařízeních ztratí sociální a pracovní návyky. S tím souvisí i fakt, že je pro azylanty problémem si ověřit své vzdělání a najít uplatnění ve svém oboru. Udělení azylu, které jim bylo cílem po několik měsíců, pro ně již není motivací, zjišťují, že pozice azylanta v cizí společnosti není snadná a tvrdý náraz na realitu způsobuje deprese a vyčerpání.⁷¹

5.3 Otevřenost

Mám-li shrnout rozdíly oproti psychoterapii s příslušníkem vlastní kultury, dostaneme se v tomto bodě opět k nepochopení naší legislativy. Cizinci se zpočátku jeví jako velmi uzavření. Nedávají na sobě znát důvody toho, proč takoví jsou, a je na terapeutovi, aby řádně vysvětlil rámec spolupráce, své možnosti a kompetence, aby tím zajistil bezpečí nezbytné pro uvolnění se klienta a možnost otevření se. Mnozí klienti jsou vydáni napospas mnoha institucím. Když se dotanou do problémů, bývají pracovníci jednými lidmi, kteří s nimi v rámci možností normálně komunikují

L. byla dívka, která působila subtilně a dost maskulinně. V běžné řeči nepoužívala skloňování a do svého mluveného projevu zahrnovala výrazy z jiných jazyků. Vůbec nezmiňovala své tělo a otázky na něj jí byly dosti nepříjemné. Stejně tak se nijak nezmiňovala o své minulosti, kterou tabuizovala a ve stručnosti se zmínila, že rodiče nemá, práci také ne, nemá ani přátele, příbuzné nechce znát a muže by po chvíli všechny zřadila. Neví jen, co se sebou a mluvit se jí nechce. Žije v azylovém zařízení, kde se cítí nesvobodně a jako ve vězení s mřížemi a přesto má strach z okolí. Do kontaktu přichází pouze s pracovníky instituce, ve které bydlí, s tamějšími klienty a také při kontaktu s další organizací, která jí pomohla. Celkem působila velmi rozporuplně. Vztah s ní bylo těžké navázat, protože se jednalo o velmi křehkou a viditelně traumatizovanou osobu, která si nesla s sebou celý balík obtíží, ze kterého sama zatím neznala cestu ven. Klientka už svévolně opustila psychiatrická zařízení, která jí způsobovala úzkost a dle jejích slov ona tam být nepotřebovala. K poradci se odhodlala až po mírném nátlaku pracovníků azylového domu, v němž momentálně pobývala. Ti ji dovedli až do ordinace, kam se sama bála jít. L. už se v rámci zařízení

⁷¹HOSKOVCOVÁ, S. *Psychosociální intervence*. Praha: Karolinum, 2009.

k psychoterapeutce nevrátila, ale navázala velmi blízké vztahy s asistenty azylového domu, které považovala i po ukončení pobytu za své přátele.

5.4 Vztahy k autoritám

Muži i ženy vnímají ve vztahu s odborníkem téměř vždy jasné rozdělení rolí. Terapeut/poradce je tedy nositelem autority a to určuje i bezpečný rámec spolupráce pro obě strany, který je potřeba. Ve vztahu má velkou váhu nedůvěra k cizincům, jakožto k odborníkům, kde se můžeme setkat s účelovým chováním, které psychoterapeut zpočátku nerozpoznává, ani nezná účel tohoto jednání, kdy cizinec pracovníka vyhledá a zužitkuje služby ke své potřebě, kterou okamžitě uspokojí. Opět se dotýkáme hodnotového systému, kdy pro ně odborník není v jejich hodnotách důležitý a oni jej berou v potaz v závislosti na tom, jak moc pracovníkovi na nich samotných záleží. *Při rodinné terapii, kam byla odkázána muslimská rodina A., kde byl manžel násilník a alhokolik, žena v rozvodovém řízení, se muž choval k terapeutce velmi uctivě a přestože byla žena a vůči jiným ženám uplatňoval autoritativní přístup, přestož již několik let žili v ČR, považoval terapeutku za autoritu.*

5.5 Samostatnost a kompetence klientů

Co se týče osobního času, nejdůležitějším faktorem jsou zde motivační zdroje. Je-li osoba/rodina pozvána někým do nové země, probíhá tady proces učení, kdy rodina mající již zázemí, učí přicházející jedince způsobům života v zemi nové. Když lidé přicházejí do ČR pouze s motivací vydělat si peníze, potom věnují svůj čas plně této aktivitě. Například Ukrajinci pracují 10-12 hodin denně a domů jedou na Vánoce a měsíc o prázdninách. Stráví tedy v Ukrajině asi 3 měsíce v zbylý čas v ČR věnují práci. Lidé takto motivovaní nemají potřebu navazovat nové vztahy v ČR. Nejsou zklamáni a často je od nich slýchán názor, že sem nepřišli žít, ale pracovat, tudíž je pro ně potřebné přivést domů peníze a ne tady navazovat nějaké vztahy. Co se týče těch, co sem naopak žít přijeli, setkáváme se se zklamáním a častou depresivitou způsobenou tím, že je české obyvatelstvo nepřijímá a stále je považuje za cizince, i když žijí vedle.

Aby azylanti získali potřebné dovednosti, existuje pro ně možnost 480 hodinových dotovaných kurzů českého jazyka, do nichž jsou zahrnuty i aspekty sociokulturních dovedností.⁷²

5.6 Rozdíly ve verbalitě a neverbalitě

Cizinci z bývalých sovětských zemí bývají mnohem emocionálnější a vznětlivější než příslušníci naší kultury. Lidé z těchto států své emoce vyjadřují a to jak verbálně, tak neverbálně. Muži mívají v párové terapii nátlakové jednání, kladou požadavky na své družky a tlak vyjadřují celým tělem. Vzdechají, pláčou či křičí. Je možné, že tyto projevy souvisejí u muslimů s jejich vztahem k Bohu, protože se setkáváme často s klienty věřícími.

Rozdíly mezi lidmi v komunikaci dokazuje Waczlawick studií komunikace včel, kterou provedl Karl von Frisch. Vezmeme-li dvě včely, každou z jiné země, on použil italskou a francouzskou, mají odlišné tanečky vedoucí k potravě, každá vnímá jinak vzdálenost a společenstvo včel, tančí-li jim včela z jiného regionu, pochopí její tanec způsobem vlastním svému společenství. Nenajdou proto žádnou potravu. Stejný princip nalézáme i u lidí. Příkladem nám mohou být rozdíly v proxemice, kde se lidé z jedné kultury, například západní Evropané, přibližují k jiným lidem běžně na vzdálenost danou délkou paže, zatímco obyvatelé Jihoameričané či obyvatelé středomoří mají tuto hranici mnohem blíže u svého těla. Dochází potom k proxemickým tancům, kdy se jeden člověk přibližuje druhému, který se snaží couvat a oba jsou zmateni a zároveň znepokojeni chováním druhého účastníka komunikace. V psychoterapii musíme tedy vnímat i tyto zákonitosti kultur. Samozřejmě k podobným omylům může docházet i v rámci jedné kultury, ale odlišných hodnot.⁷³

⁷²HOSKOVCOVÁ, S. *Psychosociální intervence*. Praha: Karolinum, 2009.

⁷³WATZLAWICK, P. *Jak skutečná je skutečnost. Mylné představy, klamání, porozumění*. Hradec Králové: Konfrontace, 1998.

5.7 Postavení ženy a muže

Ženy z muslimských států nechávají v přítomnosti svých mužů v párové terapii v jeho přítomnosti jednat. V jeho nepřítomnosti ovšem ukazují, že jsou stejně tak schopné, jako jejich muži. Muslimky hledají ve svých mužích oporu, i když se muž chová takovým způsobem, který vůbec neodpovídá způsobu, jaký by byl očekávatelný od opory. Žena vyčkává a nejedná. *S. Byla v rozvodovém řízení se svým násilným manželem, kvůli kterému byla hospitalizována v nemocnici a na sezení přišla po soudním řízení, kam se manžel dostavil v opilém stavu. I tak na terapii docházela S. K závěru, že musí čekat na rozhodnutí svého muže, jestli se s ní chce rozvést nebo ne a když on jí poručí, dá mu svůj mobilní telefon, aby on ho později prodal a peníze propil. S. pocházela z Čechenska, kde byla od mala vychovávána k poslušnosti vůči mužům. Žádost o rozvod časem stáhla, protože nemohla žít s tím, že se postavila svému muži a nebyla pokorná. Podala jí prý proto, že s ním měla stále společnou domácnost a na úřadě jí řekli, že nebude mít žádné dávky pro sebe a své děti.*

5.8 Pracovní prostředí

V praxi není výjimkou, dostane-li se do nějaké organizace jako je azylový dům, či organizace pro pomoc obchodovaným lidem klient, který se na pracovišti setkal s pracovním vykořisťováním, obchodem s lidmi a dalšími patologickými jevy okolo tématu práce cizinců. Když se jim podaří z prostředí obchodu s lidmi dostat ven, což samo o sobě stojí mnoho sil, práce s nimi je velmi problematická. Je potom třeba komplexní péče, která zahrnuje sociální práci, psychoterapii/poradenství, často i psychiatrii, je třeba dělat lékařská vyšetření, zařizovat doklady, další problém bývá s financováním všech těchto věcí, protože taková oběť je bez jakýchkoliv příjmů. Navazování terapeutického vztahu je velmi obtížné.

Pavlíková a Sládek se věnují tematice Ukrajinských migrantů v ČR a uvádějí, že migranti často vykonávají práci, která je velmi fyzicky namáhavá a často se u práce, kterou vykonávají, porušují předpisy či bezpečnost práce. Co se týká pracovního povolení, z jejich šetření vychází, že většina migrantů, kteří pobývali v ČR, pracovali jak s pracovním

povolením, tak bez něj. Práce na černo jim ovšem nevyhovovala, protože zažívali stres a jiní ani nevěděli, že na černo pracují, protože si mysleli, že to za ně zajišťuje zaměstnavatel.⁷⁴

Kulturní přechod a vůbec celková adaptace na nové prostředí, neznalost jazyka, ztráta původního zázemí rozšířené rodiny, často i naivita související s věkem a s nezkušeností cizinek vede k tomu, že přistěhovalci ženského pohlaví jsou primárně ohroženi obchodováním s lidmi. Hlavní problém se tedy nachází převážně v popírání svobody těchto obětí.

V ČR samozřejmě existují zákony, které se snaží potírat kriminalitu v této oblasti. ČR má Národní strategii boje proti obchodu s lidmi, ze které po provedených šetření vyplývá, že je obchod se ženami za sexuálním účelem stále nejčastější formou obchodu s lidmi v ČR. Bohužel mnohdy není v našem státě dostatečná moc ochránit svobodu těchto žen před vykořisťováním a potlačováním. Kuplíři jsou často lidé ze země původu migrantek a z toho důvodu panuje zvýšená důvěra ke známému a nefungují sebeochranné senzory obchodovaných. Neopatrnost je daná tím, že ženy důvěřují příslušníkům vlastní kultury a nepřipouští si, že by je právě tito lidé mohli oklamat.⁷⁵

V psychoterapii s těmito klientkami je třeba posilovat jejich důvěru, dodávat velkou dávku podpory a často spolupracovat s dalšími nevládními organizacemi, které jsou schopné pomoci klientce v praktických záležitostech. Tyto klientky se většinou na psychoterapeuta obracejí právě na doporučení svých sociálních pracovníků anebo klíčových pracovníků ze zařízení typu azylový dům či asistované bydlení, kam se dostaly po velmi strastiplné cestě za lepším životem, kterým návštěva nové země původně měla být.

Jevem, který se pojí s touto problematikou, je často závislost, tudíž dochází i k hospitalizaci těchto klientů v léčebnách, ze kterých ale často odcházejí, protože je celkově narušená integrita a důvěra v instituce. Výjimkou nejsou ani poruchy osobnosti a posttraumatická stresová porucha. Terapie s obchodovanými ženami je velmi náročná. Narozdíl od žen postihnutých znásilněním v průběhu války, chybí vědomí a podpora komunity, obchodovaná žena bývá osamocená, bez rodinného a kulturního zázemí, zrazená institucemi, často poznamenaná zacházením příslušníky kultury nové i své původní.

⁷⁴PAVLÍKOVÁ, E., SLÁDEK, K. Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.

⁷⁵TRÁVNÍČKOVÁ, I. *Obchodování se ženami z pohledu České republiky*, Praha: KUFR, 2004.

Je vykořeněná, nechce se ani vrátit, ale ani zůstat, aktuálním tématem je u ní hledání domova a práce s vlastním tělem, které často úplně nenávidí.

Někteří klienti, kteří přijeli do ČR pracovat, ovšem prý už příjížděli s tím, že jsou si vědomi fungování mafie a jsou srovnáni s touto skutečností. Ukažme si to na příkladu dělníka z Uzbekystánu. *Pan K. sám vyhledal v krajní krizi psychoterapeutku. Vysvětloval, že čtvrtinu anebo třetinu platu odevzdává. Pracuje celou dobu na stavbách, přestože je atestovaným lékařem a od svých kolegů z počátku sklízel ohromný posměch za to, že oni jen popíjejí pivo, sedí a on za ně musí vše odpracovat, přestože dostane menší mzdu než oni. Tento člověk se nechtěl obrátit na žádnou organizaci ani řešit svou situaci změnou práce, protože se obával, že by tím poškodil svou rodinu, která je na jeho příjmech plně závislá a samozřejmě má pro něj větší hodnotu než jeho situace, kterou on musí snášet a jeho hrdost, která je v jednom kuse pokořována. Jeho cílem bylo situaci přetrpět a vytrvat, co možná nejdéle to půjde. Po několika sezeních, kdy terapeutka netlačila na klienta tím, aby práci změnil, ale přijala jeho hodnoty, dokázala pochopit, že on opravdu momentálně žádá pouze pomoc vydržet a nepadnout, podporovala jej v jeho schopnostech se adaptovat na prostředí a vyzdvihovala jeho pracovitost a lidskou hodnotu ať už vykonává jakoukoliv práci, si klient dokonce vydobyl jakýsi status tím, že byl velmi pracovitý, dřel i za ostatní a ti si ho proto dokázali vážit za jeho vlastnosti a jeho pozice se výrazně zlepšila. Byl potom považován za schopného a šikovného dělníka, který byl posílán na další stavby a byl doporučován. Získával více peněz a za terapeutkou už nepřišel, protože ona splnila to, co on od ní momentálně očekával.*

To je případ pracovníka, který se své úloze odevzdal a přijal novou roli, ve které si dokázal vydobýt svůj status. Jiní se se svou rolí tak snadno neztotožní a řeší vzniklé situace patologií, kterou může být propad do závislosti, pomoc nevyhledají. Často převládá v nové zemi stereotyp, že je pohlíženo na příslušníky jiné kultury negativně. Cizinec musí, chce-li něco prosadit v nové kultuře, kam přichází, vyjednávat. Důležité je, aby obě strany vzájemně porozuměly příčinám názorů svého protějšku.⁷⁶ V České republice funguje od roku 1996 Státní integrační program, který pomáhá azylantům s pracovním uplatněním, hledáním bydlení a s výukou českého jazyka, další službou v této oblasti je individuální akční plán, který zahrnuje možnosti rekvalifikace a vůbec začlenění do pracovního procesu.⁷⁷

⁷⁶HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G.J. *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití.* Praha: Linde, 2007.

⁷⁷HOSKOVCOVÁ, S. *Psychosociální intervence.* Praha: Karolinum, 2009.

ZÁVĚR

Po zmapování české literatury a zdrojů jsem došla k závěru, že v české literatuře je k problematice interkulturní psychoterapie pouze jeden zdroj a tím je diplomová práce Holé. V dalších publikacích je množství podkladů, které se interkulturní psychoterapie okrajově dotýkají. V České republice je tedy interkulturní psychoterapie stále ve vývoji a můžeme čerpat pouze ze zahraničních zdrojů, publikací a výzkumů. Přesto je ovšem stále více případů, kdy cizinci pro pomoc přicházejí.

Byly nalezeny souvislosti mezi interkulturní komunikací a psychoterapií, kdy jsou v psychoterapii prvky interkulturní komunikace používány. Mezi faktory odlišující psychoterapii od interkulturní psychoterapie byla zařazena délka spolupráce, charakter psychoterapeutického vztahu, jehož navázání je pro práci s cizincem obzvláště důležité. Také jazyková bariéra, která práci komplikuje. V psychoterapii s cizincem je téměř pravidelný výskyt práce s traumatem a také se objevuje téma kulturního přechodu.

Interkulturní psychoterapie klade zvýšené nároky na terapeuta a jeho uvědomění si složek vlastní osobnosti a hlavně svou rasu, příslušnost k etniku a zvědomění si vlastní kultury. Mnoho současných teorií vychází z univerzality přístupu pro každého, ale aspekt kultury dodává navíc kulturní kompetenci k požadavkům kladených v procesu psychoterapie na terapeuta.

Vybudování psychoterapeutického vztahu s cizincem a kulturní kompetence psychoterapeuta, který si navíc uvědomuje svou kulturu a stereotypy, se jeví jako hlavní směr, kudy by se měla interkulturní komunikace ubírat. Zároveň můžeme vycházet ze současných psychoterapeutických směrů, které můžeme v tomto směru rozvíjet.

Ze strany klienta, který je z rozdílné kultury, než psychoterapeut, si terapeut musí všimnout specifik převážně v rozdílném hodnotovém systému klienta, jeho vykořeněnosti, otevřenosti vůči okolnímu světu a vztahům. Vztahy klientovy kultury a jeho vlastní vztahy k autoritám, na jeho samostatnost, na postavení žen a mužů v klientově kultuře a na klientově situaci v ČR a jeho pracovním prostředí.

Interkulturní psychoterapie bude oborem rozvíjejícím se v České republice spolu s narůstajícím počtem cizinců, kterým budou třeba poskytovat psychoterapeutické služby, stejně jako služby psychosociální, poradenské, tlumočnické a další. Je třeba tyto oblasti dál

rozvíjet a věnovat se jim. Určitě je dobré vycházet z výzkumů a poznatků ostatních zemí, které již mají s touto oblastí nabyté zkušenosti.

Použitá literatura

1. ČÁLEK, O. *Skupinová daseinanalýza*. Praha: Triton, 2004, 598 s. ISBN 80-7254-539-6.
2. BOUZEK, J. *Jak se domluvit s jinými*. Praha: Triton, 2008, 175 s. ISBN 978-80-7387-043-0.
3. DeVITO, J. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada, 2001, 420 s. ISBN 80-7169-988-8.
4. DOHNALOVÁ, M., MALINA J. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství Cerm 2006, s.306, 328, 350. ISBN 80-7204-349-8.
5. ERIKSEN, T.H. *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. 1.vyd. Praha: Triton, 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2.
6. ERIKSEN, T.H. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, 143 s. ISBN 80-86284-19-0.
7. GEIST, B. *Psychologický slovník*. 2.vyd. Praha: Vodnář, 2000, s. 241. ISBN 80-86226-07-7.
8. GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA J. *Rodinná terapie. Systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003, 184 s. ISBN 80-247-0415-3.
9. HALEY, J. *Neobvyklá psychoterapie Miltna H. Eriksona*. Praha: TRITON, 2003, 318 s. ISBN 80-7254-349-0.
10. HOFSTEDE, G., HOFSTEDE G. J. *Kultry a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde 2007, 335s. ISBN 80-86131-70-X.
11. HOLÁ, B. *Psychoterapie mezi kulturami*. In VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. (ed.). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010, Kapitola 39, s. 613-621.
12. HOSKOVCOVÁ, S. *Psychosociální intervence*. Praha: Karolinum, 2009, 184s ISBN 978-80-246-1626-1.

13. KRONSTEINER, R. *Kultur und Migration in der Psychotherapie*. Frankfurt: Brandes and Apsel, 2009, 448 s. ISBN 978-3-86099-772-7.
14. MATĚJČEK, Z. Pozitivní a negativní faktory v socializaci dítěte. In SMÉKAL, V. (ed.) *Podpora optimálního rovoje osobnosti dětí z prostředí minorit. Sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*. Brno: Barister & Principal, 2003, s. 89-113, ISBN 80-85947-82-x.
15. NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání: česko-německá*. Praha: Management Press, 2007, 161s. ISBN 978-80-7261-158-4.
16. PAVLÍKOVÁ, E., SLÁDEK, K. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený kostelec: Pavel Mervart, 2009, 120 s. ISBN 978-80-8681-95-5.
17. PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing 2010, 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.
18. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 3.vyd. Praha: Portál 2010, 220 s. ISBN 978-80-7367-709-1.
19. THUSSU, D. K. *International Communication. Continuity and Change.*, 2.vyd. London: Hodder Arnold, 2003, 342 s. ISBN-13 0-340 74131 3.
20. TRÁVNÍČKOVÁ, I. *Obchodování se ženami z pohledu České republiky*. Praha: KUFR, 2004, 158 s. ISBN 80-7338-030-7.
21. VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999, 160 s. ISBN 80-7178-284-X.
22. VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. *Současná psychotherapie*. Praha: Portál 2010, 743 s. ISBN 978-80-7367-682-7.
23. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2.vyd. Praha: Grada, 2009, 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
24. WATZLAWICK, P. *Jak skutečná je skutečnost. Mylné představy, klamání, porozumění*. Hradec Králové: Konfrontace, 1998, 234 s. ISBN 80-86088-00-6.

Odborné články a diplomové práce

1. HOLÁ, B. *Taktiky užívané psychoterapeuty k navázání vztahu a zvládnání obtíží v procesu interkulturní psychoterapie*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie, 2008. Vedoucí: doc. PhDr. Zbyněk Vybíral Ph.D.
2. LANDAU, J. Therapy with Families in Cultural Transition. In McGoldrick, M., Giordano, J., Garcia-Preto, N. *Ethnicity and family therapy*. 3.ed. New York: Guilford Press, 2005, s. 547-571. ISBN 978-15-938-5020-3.
3. PATTERSON, C. H. Cross-Cultural or Intercultural Psychotherapy, *International Journal for the Advanced Counseling*. 1978, roč. 3, č.1, s.231-247, ISSN: 1573-32463.

Internetové zdroje

Český statistický úřad /online/ c2011, poslední revize 17.5.2011 /cit. 20.8.2011/
dostupné z http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Šárka Martinovská

Studijní program: Sociální práce a sociální politika

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Interkulturní komunikace a psychoterapie

Počet stran (bez příloh): 46

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 25

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 4

Počet internetových odkazů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2011

**Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Šárka Martinovská
Obor studia:
Název práce: Interkulturní komunikace a psychoterapie
Vedoucí/opponent práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 46
Počet stránek příloh: 0
Počet titulů v seznamu literatury: 29

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	1			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Jedním z teoretických východisek práce je koncepce G. Hofstedeho. Domnívá se diplomantka, že lze v interkulturní psychoterapii využít Hofstedeho koncepci dimenzí národních kultur?

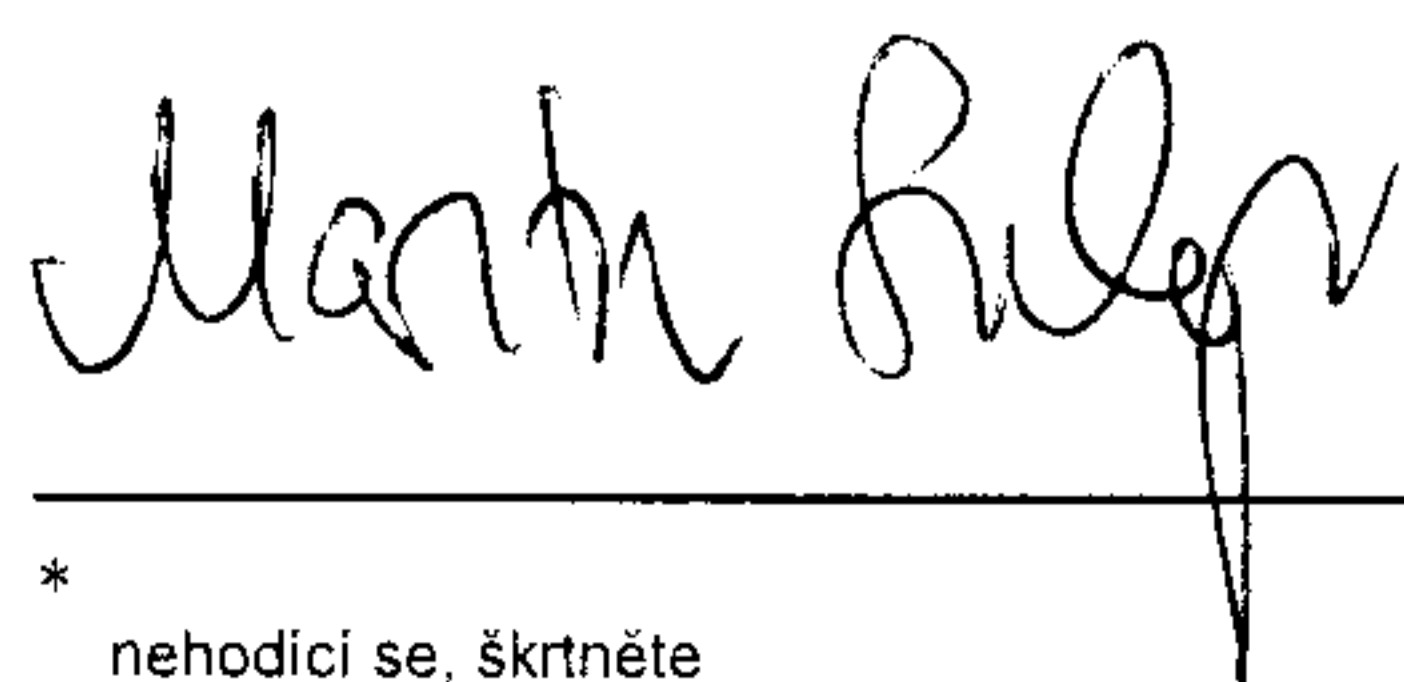
Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Předložená bakalářská práce je teoreticko-empirická. Jejím předmětem je interkulturní komunikace a psychoterapie. V teoretické části práce diplomantka vymezila hlavní tematické oblasti a teoretická východiska interkulturní komunikace. Tuto část práce lze považovat za standardní zpracování jednoho z hlavních předmětů práce. Části věnované interkulturní psychoterapii lze naopak považovat za inovativní. Jedná se o relativně novou vědecko-výzkumnou a aplikovanou oblast, které není dosud v českém odborném prostředí věnována systematická a odpovídající pozornost. Diplomantka se s otázkami interkulturní psychoterapie suverénně vyrovnala. **Kladně lze hodnotit již samotnou volbu tématu, neboť je stále více zřejmé, že řada profesních praxí nabývá interkulturních rozměrů.** V tomto směru zvolila diplomantka velmi aktuální téma. Diplomantka vhodně a citlivě ilustrovala analyzované teoretické otázky kazuistikami, které jednoznačně dokládají závažnost zvoleného tématu a zároveň dávají práci pečeť autenticity. Diplomantka si za cíl klade „hledání souvislostí mezi kulturou a psychoterapií, interkulturní komunikací a psychoterapií a interkulturní komunikací a interkulturní psychoterapií“. Cíl práce zcela vědomě a adekvátně označuje za hledání. Jedná se o relativně nové odborné pole. S touto výzvou se diplomantka podle mého názoru úspěšně vyrovnala, byť řadu metodologických a teoretických otázek nechala stranou. Podat to jako výtku vůči zpracování bakalářské práci by bylo ovšem nespravedlivé. Obecně lze konstatovat, že předložená bakalářská práce splňuje nároky kladené na závěrečné práce tohoto typu. Samotná práce má logickou strukturu, je zpracována čistým a kultivovaným jazykem a akcentuje aktuální vědecko-výzkumné téma. Diplomantka prokázala schopnost pracovat s relevantní odbornou literaturou a práci vybavila odpovídajícím poznámkovým aparátem. **Práci lze označit za nadstandardní, diplomantka vykázala odvahu k vlastním řešením při volbě inovativního tématu.**

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis:

*
nehodící se, škrtněte

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: **Šárka Martinovská**

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: **Interkulturní komunikace a psychoterapie**

Oponent práce: MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 46

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 28 (uvedeno 25)

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová přiléhavost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

0				
---	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

0				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

0				
---	--	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

--	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

0				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Jaký význam má zpracované téma pro sociální práci?

Jak je možno využít neverbální komunikace při jazykové bariéře?

Má autorka práce názor na to, jak neverbální komunikaci prohloubit?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Volba tématu je originální, práce je zajímavě zpracovaná, autorka s literaturou pracovat umí. Citace jsou správné. Práce je teoretická, praktické ukázky jsou převzaty od autorů. Autorka se zaměřila hlavně na psychoterapii, ale v práci by měla být i více zmíněna úloha sociálního pracovníka.

Výtky

Čísla stránek by měla být už u Obsahu, rozhodně však u Úvodu, který také ještě není číslován.

Za posledním číslem se nedělá tečka, i když je to pouze jediné číslo kapitoly.

s.42, 2.odst., ř.4 v psychoterapii s cizince, chybí m

s.42, ř. 8 odzdola před „než“ tady nepatří čárka, v následující větě by pak bylo pro srozumitelnost vhodnější dát sloveso.

s. 32, odst.2 podkap.5.1, ř.1 u Muslimů se nepíše s velkým M, stejně jako by se nepsalo Katolíci

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace:

velmi dobře, při zdařilé obhajobě i výborně

Datum, podpis:
9.9.2011

MUDr. Olga Dostálová, CSc.

